

TOONDICHTER CYRIEL VAN DEN ABEELE (1875-1946)

Lieve Vande Casteel¹

*L'orgue est un
orchestre entier,
auquel une main habile
peut tout demander.*
Balzac

Inleiding – Status quaestionis

Op Allerzielen 1946, de geboortedag van zijn elfde kleinkind Helena, luiden de doodsklokken voor Cyriel Van den Abeele, organist van de Sint-Niklaaskerk. De Gentse muzikale wereld was in rouw. Collega-virtuoos Gabriël Verschraegen (1919-1981) speelde werk van César Franck (1822-1890) en zong de uitvaartliturgie. Ook de meesterzanger Alfons Ossemerck stak zijn beste beentje voor en de toonkunstenaar werd in besloten kring op de Westerbeegraafplaats in Mariakerke-Gent ten grave gedragen (tombe MA / A 220).² In de verschillende *In Memoriam*-bijdragen in kranten en tijdschriften werd hij als één der beste Vlaamse improvisatoren gehuldigd. Het nieuw opgerichte orgeltijdschrift *De Schalmei* eerde hem met tekst en foto.³

In de *Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique* werd hij reeds in 1936 als improvisator geprezen.⁴ In 1947 werd zijn Sint-Coleta-Cantate, gecomponeerd voor de 500ste verjaardag van het heengaan van de heilige, postuum opgevoerd. Toen in mei 1950 in de dekanale Sint-Lievenskerk in Ledeberg een nieuw orgel van de firma Jos.Loncke uit Esen (West-Vlaanderen) werd ingewijd, hief organist Gabriël Van den Abeele,

---

¹ Naast de in voetnoten geciteerde bronnen baseert dit artikel zich ook op gesprekken met de familieleden van Cyriel Van den Abeele (met name met de kinderen Antoinette, Daniël en Beatrice Van den Abeele, met Jos Van den Abeele en Wilfrieda Gillis), op gesprekken met Jan de Brabandere o.p., Marcel Machiels, organist Paul De Maeyer, organist Remy Suys, pastoor Jan Baptiste Vereecken. Tevens dank aan de kleinkinderen van Cyriel Van den Abeele en Geertrui Vandenabeele die documenten ter beschikking stelden.

² A. Capiteyn en J. Decavele, *In Steen en Brons van Leven en Dood. Inventaris van de waardevolle grafmonumenten en portretgalerij van verdienstelijke personen rustend in de begraafplaatsen van de Stad Gent*, Gent, 1981, p. 311.

³ 'In Memoriam', *De Schalmei, tweemaandelijks tijdschrift voor Orgelbeweging*, jrg 1, 6, november 1946, p. 21.

⁴ E. De Seyn, *Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique*, Brussel, 1936, II, p. 1002.

LIEVE VANDE CASTEELE

oudste zoon van Cyriel, de *Pontificale Intrede* aan van zijn vader, gevolgd door *Abdijvrede* van Flor Peeters.⁵ Bij het verschijnen van het eerste deel van het Nationaal Biografisch Woordenboek in 1964 had hij de eer de rij van de Vlaamse prominenten te openen.⁶ Later volgden enkele geïsoleerde pogingen voor de ontsluiting van zijn werk. Zo bestudeerde Geertrui Vandabeele (kleindochter van Adiel Van den Abeele) in 1975 voor een proefschrift voor de sectie musicologie aan de UGent, de stylistische kenmerken en karakteristieken van zijn motetten.⁷

Op 12 juni 2004 werd de muur van stilte rond de musicus opnieuw doorbroken door Jan Van Mol van de organisatie Calcant die een artikel aan hem wijdde.⁸ Door deze vereniging werden tijdens een orgelwandeling in de Gentse Sint-Annakerk zijn *Salve Regina*, een *Andante con Espressione* en een *Laudatum Dominum* ten gehore gebracht.

Joris de Henau, thesisstudent aan de Leuvense Alma Mater duidde Van den Abeele in 2002 als één van de drie titularissen die de klankenrijkdom van het Cavaillé-Coll orgel tot zijn recht liet komen.⁹ Het merkwaardige orgel, voorzien van 40 registers over 3 manualen en pedaal, kreeg aandacht als historisch monument. In 1954 beklemtoonde adviseur Berten De Keyser het belang van het speelinstrument niet alleen omwille van de verfraaiing van de kerkdiensten, “*doch niet het minst omwille van een unieke orgelbeweging in de stad Gent, die men terecht de glorieuse naam van ‘orgelstad’ heeft gegeven. [...] Het orgel van de Sint-Niklaaskerk werd immers gedurende tientallen jaren ingeschakeld in een bedrijvig en hoogst waardevol concertwezen, dat rechtstreeks heeft bijgedragen tot de trots van de stad*”.¹⁰

Naar aanleiding van de heropening van de kerk op 24 april 1992 droomde Pastoor Fernand Van der Stelt ervan het kerkgebouw opnieuw als een centrum voor Gregoriaanse zang en religieuze concertmuziek op te waarderen: “*We denken aan orgel improvisatie (cfr. de traditie van wijlen organist Van den Abeele). In een latere fase denken we aan echte orgelconcerten op ons uniek groot orgel waarvan de bouwer beweert dat het een van zijn meest geslaagde instrumenten is*”.¹¹ En conservator Geert Van Doorne speepte lyrisch: “*Zij (de Sint-Niklaaskerk) was een plechtige pronkkamer voor de zondagse litur-*

⁵ De Gentenaar, 15 mei 1950.

⁶ G. Van den Abeele, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, I, Brussel, 1964, 1-3, sub verbum ‘Abeele, Cyriel van den’.

⁷ G. Vandabeele, *Stijlkritische analyse en karakterisering van de motetten van Cyriel Van den Abeele (1875-1946)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1975.

⁸ J. Van Mol, ‘Organistenprofiel: Cyriel Van den Abeele’, *Calcant*, maart 2004.

⁹ J. De Henau, *Aristide Cavaillé-Coll in de Sint-Niklaaskerk te Gent. De ontstaans-geschiedenis van een orgel*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 2002.

¹⁰ Archief Sint-Niklaaskerk, *Begroting van fabriek der kerk van Sint-Niklaas te Gent over het jaar 1954*.

¹¹ Vrienden van de Sint-Niklaaskerk, *Brochure Sint-Niklaaskerk*, Gent, 1992.

*gie en de grote sacramenten in gezinsverband, voor pompeuze begrafenissen van welstellende parochianen, voor grandioze Te Deums en Requiems op het machtige orgel van het huis Cavaillé-Coll uit Parijs ... Soms werd die intieme devotieruimte ook door buitenstaanders betreden. Hoeveel niet-gelovige muzikliefhebbers werden na de hoogmis niet aangetrokken door de meesterlijke improvisaties van orgelist Van den Abeele?"*¹²

De Sint-Pietersabdij in Gent vormde op 5 en 6 oktober 2006 het kader voor een prestigieus Internationaal Colloquium georganiseerd rond het Cavaillé-Coll-instrument. De stad wou orgelexperts, organisatoren en orgelbouwers een discussieforum bieden rond de kernvragen van het restauratieproject en een beroep doen op alle expertise die daaromtrent in de orgelwereld aanwezig was. De Nederlandse expert Hans Brink concludeerde na zijn aanvullende studie als volgt: "Iedere keer als men Cavaillé-Coll orgels bezoekt komt men onder de indruk van de grote kunde, inventiviteit, en smaak, samengebracht in het bedrijf van Aristide Cavaillé-Coll. Speciaal dit Gentse orgel is (nog niet) uit een 'Doornroosje'-achtige slaap ontwaakt. Zó gaaf en overanderd is er niet één orgel aan ons overgeleverd".¹³ Els Bieseman en Kristien Heirman vergastten de deelnemers op een gevarieerd speelprogramma respectievelijk op het Forrest-orgel in de Augustijnenkerk en op het Schijven-orgel in de Sint-Annakerk. Van den Abeeles *Andante con espressione* (in 1912 getoonzet), kwam twee maal aan de beurt.

In oktober 2009 werd de korte 'Sonate II in F dur' van Van den Abeele door organist Heye tijdens een concert op het Lenglet-Van Peteghem orgel in de Sint-Machariuskerk in Laarne opgevoerd en samen met werk van andere componisten op een CD 'Laarnse Orgelpracht' samengebracht en als wereldprijmer (sic) uitgegeven.

Sinds juni 2009 is Gent door de Unesco als 'creative city of music' erkend en hierbij mogen de mogelijkheden van een uitgelezen orgelpatrimonium niet over het hoofd gezien worden. Bij de eindfase van de restauratie van de Sint-Niklaaskerk, het opnieuw in gebruik nemen van het wereldbepaalde Cavaillé-Coll orgel en het mijmeren over nieuwe concerten, hoort het even stil te staan bij de mens en kunstenaar Cyriel Van den Abeele, die met zijn meesterlijk spel gedurende bijna een halve eeuw drommen Gentenaars naar de muziektempel lokte.

---

¹² G. Van Doorne, Toespraak bij de opening van de tentoonstelling *Twee eeuwen iconografie van de Sint-Niklaaskerk*, in: Het Toreken, Gent, 8 mei 1992.

¹³ H. Brink, 'Huidige toestand van het Cavaillé-Coll orgel in de Sint-Niklaaskerk te Gent' in: *Compendium voor het Cavaillé-Coll Colloquium*, Gent, 2006, 2, p. 6.

1. Afkomst, geboorte en kinderjaren

1a. Genealogische verkenning¹⁴

Er huisden in de 18de-19de eeuw nogal wat 'speellieden' in Dentergem (arrondissement Tielt) die de naam Van den Abeele droegen. Zo telde de harmonie Sint-Cecilia "Yver en Eendracht" in Dentergem in 1823, dit is twee jaar na haar stichting, vijf gebroeders-kleermakers Vandenabeele onder haar muzikanten. Voormeld muziekkorps zou uit een kerkkoor gegroeid zijn dat door pastoor Jan Demeyer (1783-1803) vermoedelijk in 1780 werd opgericht. De harmonie werd door de wereldlijke en kerkelijke overheid aangesproken voor het opluisteren van festivals, plechtigheden en manifestaties. Graaf Constant de Kerchove de Denterghem (1790-1865), burgemeester in Gent en zijn broers Emmanuël (1774-1858) en Eugène (1780-1863) waren ereleden van de harmonie.¹⁵

Cyriels overgrootvader Charles Philippe Van den Abeele, op 15 juni 1765 in Dentergem geboren en kleermaker van beroep, huwde er tijdens de Franse republiek met de naaister Maria Jacoba Sergeant. Hun zoon Johannes-Baptist Van den Abeele (Dentergem 1789- Gottem 1871) huwde in 1823 met de 25-jarige landbouwster Beatrix Mariën, die toen reeds wees was. Na haar overlijden hertrouwde hij op 51-jarige leeftijd met de 36-jarige spinster Eugenie De Coker. Diezelfde Johannes-Baptist Van den Abeele en diens nakomelingen Désiré (1830-1899) en Adelard (1847-1924), respectievelijk grootvader en ooms van Cyriel, werden koster-organist in Gottem bij Deinze. Vader Hyppolytus (Gottem 1824-Lovendegem 1908) is waarschijnlijk te vereenzelvigen met de man die sinds 1852 de dirigeerstok hanteerde van de reeds vermelde "Ijver en Eendracht" en met zijn groep diverse prijzen wegkaapte.

In 1872 werd vader Hyppoliet, in opvolging van Petrus De Baets, als koster-organist in Ursel benoemd. De groene gemeente Ursel, in het Meetjesland tussen Aalter en Maldegem gelegen, bestond toen nog voor twee vijfden uit bos (ongeveer 897 ha op een totale oppervlakte van 2073 ha).¹⁶ De huidige graven van Ursel zijn de descendanten van Wolfgang Willem (1750-1804), de laatste heer Van Ursel, die in 1771 huwde met Maria Florentia van Arenberg.¹⁷ Het patronaat van de kerk van Ursel behoorde aan de abtjheer van Drogen. Sinds die norbertijnerabdij er in 1784-85 de pastorie liet bouwen, zijn verscheidene van haar paters in Ursel pastoor geweest. Omdat van het kosterschap niet rijkelijk te leven viel, maakte de nieuwe organist ook kaarsen.

¹⁴ Rijksarchief Beveren, Registers van de Burgerlijke Stand 1796-1870, Microfilms.

¹⁵ R. Bekaert, *De Harmonie Sint-Cecilia "Ijver en Eendracht" te Dentergem 1821-1996*, Dentergem, 1996, pp. 5, 7, 10, 15.

¹⁶ A. Ryserhove en J. Vandeveire, *Oud Ursel*, Maldegem, 1974, pp. 12, 28-29.

¹⁷ F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten der Oost-Vlaanderen*, Reeks I, dl VI, Gent, 1864-1870, pp. 9, 27.

Hij huwde in januari 1874 met de hoedenmaakster Amelie Landuyt (Ursel 1831-Ursel 1907).

Jan Baptiste Landuyt, Cyriels grootvader langs moederszijde, was geboren in Knesselare en schoenmaker van beroep. De meisjesnaam van grootmoeder Landuyt was Joanne Marie de poortere.

1b. Geboorte en kinderjaren

Het jaar daarop, in 1875, trad in België een algemeen economische recessie in, die tot omstreeks 1893-95 zou aanhouden. De protectionistische politiek door meerdere Europese landen gevoerd en de daaruit voortvloeiende sluiting van diverse traditionele afzetmarkten veroorzaakten de crisis.¹⁸ 14 januari 1875 was een zachte druilerige winterdag.¹⁹ Slechte tijden dus en miezerig weer. Desondanks heerste er die dag grote vreugde in het gezin Van den Abeele toen moeder Amelie Landuyt, 44 jaar oud, haar eerste kind Cyriel ter wereld bracht. Diezelfde dag zag in Kaysersberg (in het toen nog Duitse Elzas) Albert Schweitzer (1875-1965) het leven. Hun wegen zullen elkaar nooit kruisen. Naast hun gedeelde interesse voor kerkelijke aangelegenheden en hun filosofische levenshouding zullen zij allebei als Bachvereerders naam maken en voor het uitvoeren van diens orgelmuziek hun voorliefde bekennen voor het Franse symfonische instrument van de befaamde Aristide Cavallé-Coll.

Opvallender dan bij andere kunstvormen treffen we in muzikantenkringen 'voorlijkje' kinderen aan. Ook de dreumes Cyriel bleek vrij spoedig een be-gaafd godenkind. De keuze van het instrument was het vanzelfsprekend resultaat van een decennialange familietraditie. Op zevenjarige leeftijd speelde de wonderboy met brio het lof op het befaamde orgel dat in 1749 ontworpen en geconstrueerd werd door Pieter Van Peteghem voor de Sint-Medarduskerk van Ursel. Hij groeide verder als enig kind op in een veilig, beschermend, relatief welvarend nest en als kosterszoon wellicht in een sfeer van gebed, wierook en Latijn.

Eerdere publicaties vermelden dat hij in het Sint-Vincentiuscollege in Eeklo schoolliep. Voor het schooljaar 1888-1889 staat zijn naam (Cyrille) inderdaad geboekt bij de zestien leerlingen ter gelegenheid van de prijsuitdeling van de Sixième, dit is de eerste klas van de Latijnse humaniora aldaar. Honoré Coppieters (1874-1947) uit Overmeire, de latere 27ste bisschop van Gent, die hij als studiegenoot beweerde te kennen, beëindigde toen de Quatrième (derde Latijnse klas). Voor de schooljaren 1889-90 tot en met 1892-93 staat zijn naam niet langer tussen de leerlingen van de Latijnse afdeling en evenmin in de Cours de

---

¹⁸ A. Capiteyn, *Gent in Weelde herboren. Wereldtentoonstelling 1913*, Gent, 1988, p. 47.

¹⁹ Genealogie online, KNMI, weerstation Utrecht.

LIEVE VANDE CASTEELE

Commerce (voorloper van de moderne humaniora).²⁰ Het is niet duidelijk of en waar hij schoolleer vooraleer in 1893 het Conservatorium aan te vangen.

2. Studies Conservatorium Gent²¹

Sinds 1835 kende Gent een Stedelycke toon- en zangkonst-bewaerschool onder de leiding van Martin-Joseph Mengal. In 1879 werd het Conservatorium een staatsinstelling en van de portiersloge van het stadhuis naar het kulder- of weeshuis op het Bisdomplein overgebracht, naast het Geraard de Duivelsteen en met zicht op de Reep. Van een echte hogeschool was aanvankelijk geen sprake. Men kon er na het slagen van een toelatingsexamen vanaf de leeftijd van 10 jaar aan de slag. In 1866 werden de klassen in drie niveaus: voorbereidend, middelbaar en hoger, ingedeeld. In 1871 werd met de orgelklas gestart. In 1895 telde *Le Conservatoire* 649 leerlingen.

In 1898 werd het gebouw aan het Bisdomplein gesloopt en verhuisde Cyriel van den Abeele met de instelling mee naar het huidige complex gevormd door de Zwarte Moor, de Grote Sikkal en de Achtersikkal gelegen op de hoek van de Hoogpoort en de Biezekapelstraat. De verwachtingsvolle student betrok een kamer bij pasteibakker De Reu in de Langemunt en was daar zo welkom dat zij hem het peterschap van hun pasgeborene Hubert (later apotheker De Reu) aanboden.

In de orgelklas werd hij in de Duitse traditie door de beslagen leraar Jozef Tilborghs (1830-1910) opgeleid die sinds 1871 in Gent benoemd was. Tilborghs was een meester in het improviseren en wist zijn leerlingen met zijn Bijbel: *Die Kunst des freien Orgelspiels* van Börnicke die kunst op ongeëvenaarde wijze bij te brengen.²² Verschillende van zijn leerlingen, waaronder Van den Abeele zijn geleerde Bachisten geworden. De musicograaf Lambrecht Lambrechts (1865-1932) getuigde later over Tilborghs: 'Wie zijn discipel-medewerker C. Van den Abeele, den Gentschen wonderman, hoort, kan zich een denkbeeld vormen van zijn trant, zijn poëzie en zijn smaak. Die Van den Abeele is één der schoonste improvisators van ons land!'²³ Emiel Hullebroeck (1878-1965) beschreef het moment dat hij naar de orgelklas van Tilborghs overging als volgt: 'De Groote Brengier zat juist voor het orgel en wij keken tegen hem aan als een reus, niet enkel in figuurlijken zin! Na hem kwam Cyriel Van den Abeele aan de beurt en nadat wij die twee rasorganisten hadden gehoord, werd ons

²⁰ Stadsarchief Eeklo, *Collège Episcopal Saint-Vincent à Eeclo. Distribution so-lennelle des prix* (1889 tot en met 1893).

²¹ C. Bergmans, *Le Conservatoire Royal de Musique de Gand*, Gent, 1901; M. Anseeuw, *Meesters in het Rijk der Tonen. Het Koninklijk Muziekconservatorium Gent en het Nieuwe Klankschap*, Gent, 1989.

²² Online, Studiecentrum voor Vlaamse Muziek (SVM), *Nieuwsbrief* 39.

²³ L. Lambrechts, 'Jozef Tilborghs', *Muziek-Warande*, jrg 9, 4, april 1930, pp. 75-76.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

*duidelijk dat die orgelklas geen speelklas zou zijn, doch dat er gewerkt zou worden. En ik kan u verzekeren dat wij dat hebben gedaan! Jaak Opsomer zal dat wel kunnen getuigen!*²⁴

De fundamenteën van het componeren werden Van den Abeele door de grote Adolphe Samuel (1824-1898), sinds 1871 bestuurder van het Conservatorium, bijgebracht. Directeur Samuel geboren in Luik en van joodse origine haalde in 1895 de voorpagina's toen hij tot het katholieke geloof overging en zich samen met zijn echtgenote in de St Baafskathedraal liet dopen.²⁵ Onder de leiding van Samuel werd het Gentse Conservatorium, behalve voor de leergangen Nederlandsche declamatie en Nederlandschen zang, door en door verfranst.²⁶ Niettemin stelde de erudiete musicus en Wagneriaan het volste vertrouwen in zijn Vlaamsvoelende discipel Van den Abeele.

Afb. 1: Cyriel van den Abeele met zijn ouders.

De beloftevolle jongeman werd ook de lievelingsleerling en vriend van Adolphe D'Hulst (1851-1916), die eveneens bij Tilborghs en Samuel afstudeerde, als eerste in de geschiedenis van het Gents conservatorium de 'Prix d'excellence' voor orgel verwerfde, en in hetzelfde Conservatorium repetitor or-

²⁴ E. Hullebroeck, 'Mijn Oud-leeraar Tilborghs', *Muziek-Warande*, jrg 9, 4, april 1930, pp. 78-79.

²⁵ L'Indépendant, 18 en 24 maart 1895.

²⁶ P. Fredericq, *Schets eener Geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, dl II, Gent, 1906, p. 182.

LIEVE VANDE CASTEELE

gel en contrapunt werd. Een lijvig oefenboek van de wakkere student Van den Abeele getuigt van de oneindige oefenstunden en manuele arbeid om toonladers en harmonisaties onder de knie te krijgen.²⁷

Vanaf 1893 haalde hij schitterende cijfers en de eerste prijzen stapelden zich op.²⁸

1893: eerste prijs theoretische harmonie (1ste graad), met algemene instemming en grote onderscheiding

1894: tweede prijs praktische harmonie (Prof. François Van Avermaete)

22 juli 1895: eerste prijs orgel (cours supérieur) met grootste onderscheiding en toejuicing door de jury (Prof. Tilborghs – jury: Samuel, Van Reysschoot en Tilborghs)

16 augustus 1895: eerste prijs theoretische harmonie (cours supérieur) met algemene instemming en grote onderscheiding (Prof. Lebrun)

16 augustus 1895: eerste prijs ‘basse chiffrée’(basso continuo als onderdeel van de praktische harmonie) met algemene instemming en met onderscheiding (Prof. François Van Avermaete)

17 augustus 1895: eerste prijs contrapunt (cours supérieur) met algemene instemming en onderscheiding (Prof. Samuel)

1896: eerste prijs fuga met toejuicing en grootste onderscheiding (Prof. Samuel)

17 augustus 1897: met meerderheid van stemmen en grote onderscheiding ‘diplôme de capacité’ voor orgel

In maart 1897 gaf studiegenoot Jacques Opsomer in het Conservatorium een auditie met Van den Abeeles compositie *Prélude et Fugue pour orgue*, en behaalde hiermee ‘à l’unanimité et avec distinction’ zijn eerste prijs orgel.

Voor Van den Abeele werd de doorgedreven technische muzikale vorming in het Conservatorium in 1897 met toejuicing door de jury en het virtuositeitsdiploma afgesloten. Dergelijk bekwaamheidsdiploma voor orgel was sinds twintig jaar (sinds Adolphe D’Hulst) niet meer uitgereikt. De jonge virtuoos behield na zijn opleiding een verering voor Bach en Wagner en speelde bij voorkeur ook werk van de Duitsers Rheinberger (1839-1901), Rinck (1770-1846) en Mendelssohn (1809-1847).

In september 1897 werd Ursel feestelijk bevlagd om de jonge laureaat te vieren. Bij het binnenrijden van het dorp werden aan de ‘voiture’ diverse wensen voorgelezen. Er kwamen felicitaties en heilgroeten van de pastoor, de heren leden der kerkfabriek en de zangers van de gemeente. Ook de familie liet zich niet onbetuigd.

Tot 1909 hanteerde het Belgische leger het lotingsysteem. Alle 19-20 jarigen moesten deelnemen en wie een laag nummer trok werd opgeroepen om de

²⁷ Privéarchief.

²⁸ Archief conservatorium Gent en privéarchief.

vrijwilligersreserve aan te vullen. De jonge Cyriel meldde zich vanaf 1895 tot en met 1898 voor de militielichting. De kandidaat-rekruut met een lengte van 1.75m, kreeg als 'unique descendant' telkens een jaar uitstel.²⁹ In 1899 staat hij niet langer in de militielijsten vermeld en kon hij vermoedelijk aan de legerdienst ontsnappen. Tijdens de komende twee wereldoorlogen zal hij evenmin rechtstreeks bij het krijgstoneel betrokken geraken.

3. Beginnende loopbaan

3a. Uit de startblokken

De primus onder de kerktoren zijn, is een mooi begin. Cyriel was thuis en in zijn dorp een gevierd wonderkind dat in 1897 het Conservatorium op een briljante manier afrondde. Karel Heyndrickx (1875-1962) uit Sint-Niklaas, dan nog student in de rechten in Leuven, schreef hem in 1898 aan met de vraag een liedtekst van zang en begeleiding te voorzien.³⁰ De bestemming was hem aangeraden door zijn 'goede vriend en wakkere medewerker' Jaak Opsomer (1873-1952), de oudste broer van kunstschilder baron Isidoor Opsomer. Heyndrickx werkte toen aan de uitgave van een tweedelig studentenliederenboek met 167 liederen. Het waren allemaal echte studentenliederen, door of over studenten, waarvan een aantal speciaal voor de publicatie werden geschreven en getoonzet. Het werk werd opgedragen aan J. B. Abbeloos, oud-rector van de KU Leuven. Op de Lijst der inschrijvers prijken onder meer leden van het Belgische en het Nederlandse koningshuis, de Gentse bisschop Stillemans, en Mgr Doutreloux, bisschop van Luik. Uiteindelijk zal Cyriel voor de prestigieuze uitgave twee teksten *De Zwane* en *Rookerslied* toonzetten.³¹ Hoogleraar musicoloog Van der Mueren, van de Gentse universiteit stak de loftrompet voor het toonzetten van *De Zwane* op tekst van Albrecht Rodenbach "waarin Van den Abeele het beeld transposeert in melodieën die om hun stemming en constructieve encenering tot het degelijke van een bloemlezing kunnen behoren".³² Het *Rookerslied* op tekst van Julius Vuylsteke (1836-1903), Gents jurist, auteur en liberaal politicus, bezingt de band tussen Noord- en Zuid-Nederland via een vrije en goedkope tabakhandel. 'Geen pijp ontbreekt' waar nectar vloeit! En wat is liefdebrand bij 't vuur dat in de pijpen gloeit in 't rookend Nederland' ... De tabakswalm wiegend op de tonen van de muziek zal wellicht de hedendaagse milieubewuste student wat minder begeisteren. Karel Heyndrickx zal tijdens de Eerste Wereldoorlog geleidelijk in de collaboratie belanden en een leerstoel aan de Gentse vernederlandste Van Bissinguniversiteit aanvaarden.

²⁹ Rijksarchief Beveren, Milice Nationale, Province de Flandre Oriëntale, 7e canton de milice, boeken 1894 tot en met 1899.

³⁰ K. Heyndrickx, brief 17 oogst 1898, privéarchief.

³¹ K. Heyndrickx, *Studentenliederboek*, Brussel, 1899, pp. 240-245, 419-421.

³² Fl. Van der Mueren, *Perspectief van de Vlaamse muziek sedert Benoit*, Hasselt, 1961, pp. 12-13.

3b. Kandidaat voor de Prijs van Rome

Met de cantate *Bruilofsklokken* dong Cyriel in 1899 samen met zijn studiemakker Ernest Brengier (1873-1940) uit Sint-Eloois-Vijve mee voor de Prijs van Rome. Het was François Rasse (1873-1955), een discipel van Eugène Isayë, en de latere directeur van het Conservatorium in Luik die met *Cloches nuptiales* als primus van die tweejaarlijkse staatsprijs voor compositie werd toegejuicht. Rasse was bij een eerste poging in 1897 reeds met een tweede prijs bekroond.

Voor Van den Abeele die het zoals Brengier zelfs zonder eervolle vermelding moest stellen, betekende dit wellicht een eerste belangrijke teleurstelling. Het is onbegrijpelijk dat iemand met zijn palmares geen tweede beurt waagde. Diverse uitstekende musici die als student of leraar aan het Gentse conservatorium verbonden waren, waaronder Jan Baptiste Van den Eede (1842-1917), Emile Mathieu (1844-1932), Robert Herberigs (1886-1974) en JulesToussaint De Sutter (1889-1959) schoten pas na een tweede of derde poging de hoofdvogel af. Een prijs van Rome hield een officiële bekroning in als componist. Met de aan de prijs verbonden reisbeurs kon men enkele jaren in het buitenland studeren, een artistiek sociaal netwerk uitbouwen en een roemrijke carrière voorbereiden. Jaren na datum bleef het een kwaliteitslabel, een belangrijke referentie voor een opstap naar de wereldpodia en het was toentertijd een noodzakelijke voorwaarde om als directeur van een Conservatorium aangesteld te worden.

Zijn Van den Abeele en Brengier wantrouwig geworden ten aanzien van jury's en prijzen? De taalkwestie lag toen heel gevoelig. In Vlaanderen leefde alvast de perceptie dat Franstaligen bevoordeligd werden. Pas in 1865 werd door minister Alfons Vandenpeereboom het gebruik van een Nederlandse tekst toegelaten.³³ Hoogleraar-historicus Paul Fredericq (1850-1920) verhaalde hoe bij de vorige wedstrijd in 1897de bekroning van de Luikenaar Joseph Jongen (1873-1953) boven de Vlaamse mededingers, in het Walenland 'uitbundige vreugde' verwekte. De *Journal de Liège* van 21 september kapittelde daaromtrent: "*Des victoires comme celle de samedi nous vengent singulièrement des bouffonnes persécutions flamingantes; car elles crient à ces pitres malfaisants: Faites tout ce qui vous plaît: faites commander la garde civique en flamand; faites dire la messe en flamand; faites traduire notre divise nationale, nos noms des rues, que sais-je encore; mais vous ne ferez pas que le tempérament wallon ne soit un tempérament d'artiste; vous ne ferez pas que la Wallonie ne soit un des foyers les plus vivifiants et les plus réconfortants de la musique. Et comme on voit bien qu'il n'en est pas de même chez vous et que la musique n'a jamais adouci vos moeurs*".³⁴ En over de Sinjoor Frans Corneel D'Haeyer (1889-1971) staat geschreven dat hij in 1919 niet werd geklasseerd 'want hij werkte op een Vlaamse tekst'.³⁵

³³ P. Fredericq, dl I, op. cit., p. 83.

³⁴ P. Fredericq, dl II, op. cit., 255; *Vlaams België sedert 1830. Studiën en Schetsen bijeengebracht door het Algemeen Bestuur van het Willems-fonds ter gelegenheid van het jubeljaar 1905*, (Gent), dl III, stuk 1, p. 255.

³⁵ H. De Backer en A. Van Ryckeghem, *Woorden zonder klanken. Liederen op gedichten van Rene De Clercq*, Deerlijk, 2003, p.56.

3c. Een beginnend parcours met hindernissen

Musicoloog Dr. Jan De Brabandere o.p. (°1928), die hem als jonge knaap nog persoonlijk gekend heeft, meent dat Van den Abeele vervolgens naar Parijs trok. Hij zou er de romantische orgelbouwer Aristide Cavallé-Coll ontmoet hebben, maar de lichtstad vrij vlug verlaten hebben.

In 1901 volgde de jonge musicus de populaire Désiré Van Reysschoot (1831-1908), nazaat uit het beroemde schildersgeslacht, op als organist in de Sint-Niklaaskerk in Gent. Als eminente leerling van Tilborghs rekende hij daarnaast op diens opvolging in het Conservatorium wanneer laatstvernoemde in 1902 met pensioen zou gaan. Die functie zou hem door directeur Samuel zelf beloofd zijn. Onder de opvolger van Samuel, Emile Mathieu - directeur sinds 1898 - werd beslist hiervoor een wedstrijd uit te schrijven, waarop de kandidaat zich voorbereid wist. Uiteindelijk werd het examen op de valreep afgelast en benoemde het ministerie de Waal Léandre Vilain (1866-1945) als orgelleraar. En precies Vilain had geweigerd aan het concours deel te nemen. Mondelinge bronnen opperen dat de favoriete discipel Van den Abeele, omwille van zijn katholiek flamingantisme gepasseerd werd.

Paul Fredericq maakte allusie op een opschudding in januari 1902 verwekt door de benoeming in het Conservatorium van Gent *“van twee Vlaamschonkundige Walen, die onbekwaam waren hunne Franschonkundige leerlingen uit de volksmassa te onderwijzen”* en de benoeming in september daaropvolgend aan dito instelling van een derde Waal *“ondanks al de protesten der Vlaamschgezinden en der Vlaamsche pers”*.³⁶

Bij het officieel bezoek van het prinsenpaar Albert en Elisabeth aan Gent in datzelfde jaar hield burgemeester Braun zijn welkomsspeech in het Nederlands en communiceerden de prins en de prinses (met Duits accent) in dezelfde taal. Bisschop Stillemans hield met een tweetalige causerie de kerk in het midden. Het Gentse Conservatorium presteerde het evenwel uitsluitend de taal van Molière te gebruiken.³⁷

Hoe dan ook, Vilain had naast zijn einddiploma in het Brusselse Conservatorium eveneens het ‘Diplôme de Capacité’ behaald, een diploma dat slechts viermaal werd uitgereikt gedurende het dertigjarige professoraat van Alphonse Mailly (1833-1918). Bovendien had Vilain al drie jaar in de Brusselse instelling zijn sporen als monitor verdiend. Hij bezette daarnaast de orgelbank van de Sint-Petrus-en-Pauluskerk in Oostende en werd de internationaal gevierde organist van het Kursaal van de kosmopolitische ‘koningin der badsteden’.

De leerstoel contrapunt en fuga was naast het directeurschap de functie met het meeste aanzien. In 1929 werd de francofone Bruggeling Joseph Ryelandt (1870-1965) hiervoor aangesproken. Langs moederszijde was hij de kleinzoon van de Gentse senator en amateurviolist Jean Casier.

³⁶ P. Fredericq, dl II, op.cit. p. 331.

³⁷ P. Fredericq, dl II, op. cit. p. 408.

LIEVE VANDE CASTEELE

In 1931 deed Van den Abeele opnieuw een aantal tevergeefse pogingen om de vrijgekomen leerstoel orgel te bemachtigen. In navolging van Vilain (bijna 30 jaar geleden!) weigerde hij deze keer eveneens koppig zich aan een examen te onderwerpen. Hierbij voelde hij zich gesteund door de Stad en de (Nederlands-talige en Franstalige) pers en had onrechtstreekse contacten op ministerieel niveau. Het was evenwel Flor Peeters, (1903-1986), organist van de Sint-Rombautskathedraal in Mechelen, die na een persoonlijke tussenkomst van Koningin Elisabeth de leraarsstoel van Vilain overnam.³⁸ Er zijn geen concrete aanwijzingen van rancune in de latere professionele confrontaties met Flor Peeters.

Voor de afgewezen kandidaat was in 1902 de wereld ingestort. Hij is toen even door de woestijn gegaan en is die tegenslag, die een cesuur betekende in zijn artistieke carrière, nooit helemaal te boven gekomen. De kunstenaar was een robuust man met kruim en temperament. In zijn diepste ziel teleurgesteld, wist hij uiteindelijk de rug te rechten, met genoeg zijn pijpje te stoppen als van tevoren, en weer alle registers open te trekken. Hij plooidde zich terug op zijn gezin en zijn kerk en ging verder door het leven als een vrolijk filosoof, die zijn Cavallé-Coll orgel liet zalven, bidden en jubelen en als een uitmuntend contrapuntisch improvisator bekend zou geraken.

De consequenties op materieel en artistiek vlak waren niet min. Voor een musicus was het geen sinecure om van zijn composities te leven. Gelegenheidsopdrachten waren zoniet pro-deo dan toch nooit zeer renderend. De tijd noodzakelijk voor verdere studie, uitbreiding en verdieping van een repertoire ging naar het genereren van inkomsten, ook buiten de kunstensector. Ook voor zijn kompaan Ernest Brengier, die in het vooruitzicht leefde van een aanstelling aan het Antwerpse Conservatorium, ging de vlieger niet op na het overlijden van zijn streekgenoot en beschermheer Peter Benoit (1834-1901). Ook hij zal geen passende betrekking vinden en om den brode in de commerciële sector terechtkomen.³⁹

4. Het buitenland wenkt

Een mogelijke optie was emigreren. Ondanks het gebrekkige vervoer was het muziekleven in de 19de eeuw uitgesproken internationaal georiënteerd. Solisten en componisten trokken 'per diligence, stoomtrein of boot van stad naar stad om te concerneren of hun werken te creëren'.⁴⁰ Minstens twee maal werd de jonge Van den Abeele voor een buitenlandse tournee uitgenodigd, waar hij niet op inging.

---

³⁸ A. Focquaert, Studiecentrum voor Vlaamse muziek, online, Biografie Flor Peeters.

³⁹ A. Defoort, red., *Lexicon van de Muziek in West-Vlaanderen*, dl 3, Brugge, 2002, pp. 51-52.

⁴⁰ Online, Studiecentrum Vlaamse Muziek, *Nieuwsbrief* 9.

Een eerste aanbod betrof Zuid-Afrika. In 1902 gaven de leiders van de opstandige Boeren in Zuid-Afrika zich over aan de Britse kroonkolonie en beëindigden zo de tweede Boerenoorlog. De zaak van Zuid-Afrika en de getroffen Boeren stond in die tijd ook in Vlaanderen hoog op de politieke agenda. Overall in België werden door Zuid-Afrikaners voordrachten gehouden. Dr. A. Lodewyckx uit de Gentse taalkundige school van Prof. Jozef Vercoullie en medewerker van Prof. De Vries aan het Groot *woordenboek der Nederlandse taal* te Leiden, werd in 1904 als hoogleraar aan het Victoria College te Stellenbosch bij Kaapstad benoemd.⁴¹ Een privéleerling van Van den Abeele zou als muziekdirecteur van een concertzaal (in Stellenbosch of Johannesburg?) benoemd zijn.

Mogelijk kwam het tourneeanbod van Edmond Schelpe (°1886), die het land verliet om organist te worden van de Emmanuel Cathedral in Durban, waar de familie Abbott & Smith in 1909 een drie-klaviersorgel had gebouwd. Edmond Schelpe, een telg uit een kosterfamilie van Vosselare, behaalde tussen 1904 en 1908 de drie diploma's in de sectie koster-organist van de Bisschoppelijke Normaalschool van Sint-Niklaas. In 1903 was hij in Vosselare, en vanaf 1908 in Waasmunster benoemd. De koster van hetzelfde bisdom kenden elkaar. Zij namen verplicht deel aan een jaarlijkse 'geestelijke afzondering' van een paar dagen in de Bisschoppelijke Normaalschool en ontmoetten elkaar op koster- en organistenconferenties.⁴² Schelpe was in ieder geval een goede bekende van orgelleraar Adolphe D'Hulst, die aan hem een vierdelige Orgelsymfonie heeft opgedragen.⁴³

Een vaste beluisteraar van zijn kerkoptredens raadde Van den Abeele aan zijn talent te beproeven aan de andere kant van de Atlantische Oceaan. Op het eind van de 19de eeuw werd het Amerikaanse muziekleven door Europees talent op gang getrokken en gedomineerd. De grote Amerikaanse orkesten bestonden voor een groot deel uit buitenlanders.⁴⁴ De maestro overwoog het aanbod maar bleef uiteindelijk met vrouw en kinderen en de Mechelse meubelen in de Lage Landen. Een schoonbroer, Cyriel Van Hecke, had als 22-jarige kolenhandelaar in 1906 de grote oversteek naar de Nieuwe Wereld gewaagd en was na enkele jaren, naargelang de bron met goudstaven en dollarbiljetten of met een lege beurs teruggekeerd.⁴⁵

Niet alle Europese musici zijn goed gevaren in Amerika. Het eigentijdse nationalisme was sterk bepalend voor de identiteit van de kunstenaar. Antonin Dvorák (1841-1904) voelde zich in 1892 als conservatoriumdirecteur thuis in

⁴¹ P. Fredericq, dl II, op. cit., p. 313.

⁴² Archief Bisdom Gent, *Choortabelle voor het Bisdom van Gent*, Gent, 1904.

⁴³ A. Focquaert, 'Geknoopte oren: Orgel Symfonie van Adolph D'Hulst', in: *Nieuwsbrief 63* van het *Studiecentrum voor Vlaamse Muziek*.

⁴⁴ J. Dewilde e.a., 'Ik ga voyageren door Amerika' *De Amerikaanse concertreis (1893-1894) van Julius J.B. Schrey*, Gent, 2003, p. 25.

⁴⁵ Online, Ellis Island, Passenger Search.

LIEVE VANDE CASTEELE

New York, componeerde enthousiast een *Ode aan de Nieuwe Wereld* maar keerde door heimwee geplaagd uiteindelijk terug naar Bohemen. Gustav Mahler (1860-1911), verliet in 1907 Wenen om directeur van de Philharmonic Society in New York te worden, maar leefde er niet gelukkig.

De merkwaardige reis van de Sinjor Julius B.J. Schrey (1870-1936) die in de jaren 1893-1894 als violist met het internationale kamermuziekensemble 'The Mendelsohn's Quintette Club' doorheen de Verenigde Staten trok, vond een boeiende neerslag in een brievenreeks, die recent getranscribeerd en geannoteerd werd.⁴⁶ Zijn stadgenoot Lodewijk Mortelmans (1868-1952), die in 1921 voor een rondreis in de Verenigde Staten uitgenodigd werd, was een van de eerste Vlaamse toondichters van wie het werk in de Nieuwe Wereld uitgevoerd en uitgegeven is.

De bewonderaar die Cyriel over de streep wou halen, was misschien de Gentse likeurhandelaar Maurice Snoeck (°1883), waarmee hij tot aan zijn overlijden correspondeerde. Na het overlijden van zijn ouders vertrok Maurice Snoeck als 24-jarige jonggezel in 1907 naar Chicago (Illinois), de migrantenstad bij uitstek en werd in 1910 ambtshalve uit de Gentse bevolkingsregisters geschrapt.⁴⁷

De naam van de Gentse bakkerszoon is terug te vinden op de lijst van de miljoenen Europese immigranten die tussen 1892 en 1924 voet op Amerikaanse bodem zetten en in het opvangcentrum op Ellis Island belandden voor een medische keuring.⁴⁸ In 1920 resideerde hij in Hudson/New Jersey. In 1947 stuurde hij vanuit Cleveland, de op een na grootste stad van de Amerikaanse staat Ohio aan de weduwe Van den Abeele zijn deelneming en verwees in dit schrijven naar de pedagogische kwaliteiten van de afgestorvene en hun gemeenschappelijk zangstonden in De Rode Hoed en in de Sint-Niklaaskerk.⁴⁹ In 1926 betreurde *Le Bien Public* dat Van den Abeele in zijn jonge jaren toch het Amerikaanse engagement niet aanvaard had: '*s'il avait aquiescé, comme il aurait élargi le renom belge en faisant résonner de ses plus beaux accords quelque cathédrale du Nouveau Monde*'.⁵⁰

---

⁴⁶ J. Dewilde e.a., op. cit., p. 28.

⁴⁷ Archief Bevolkingsdienst Gent, Registers van de bevolkingstellingen.

⁴⁸ Online, Ellis Island, Passenger Search.

⁴⁹ Brief van Maurice Snoeck aan mevrouw Van den Abeele, 1947, privéarchief.

⁵⁰ *Le Bien Public*, 3 & 4 oktober 1926.

CYRIEL VAN DEN ABBEELE

Afb. 2: Trouwportret

5. De familieman

5a. Voogd

Toen in 1899 Désiré Van den Abeele, zijn oom-koster in Gottem (bij Deinze), met lantaarn en bel op weg naar een berechting plotseling stierf, aanvaardde Cyriel de voogdij over zijn jonge neef Adiel (1887-1978). De twaalfjarige knaap trok regelmatig naar zijn leraar-beschermheer in Ursel. Van auto- of busvervoer was nog geen sprake. In 1886 kreeg Oost-Vlaanderen een eerste buurttramlijn van Gent naar Zomergem, gevolgd door een 'zusterlijn' Tielt-Aalter.⁵¹ Adiel begon een traject van drie uur marcheren naar Ruiselede en nam vervolgens de stoomtram Tielt-Eeklo tot Ursel, waar hij dan een paar dagen logeerde ofwel nam Cyriel zelf de fiets naar Gottem. De muzieklessen omvatten piano (Clementi, Haydn, Mozart e.a), orgel en harmonie. Eens zestien geworden, kreeg Adiel als kosterszoon toegang tot de koster-organistenopleiding in de Bisschoppelijke Normaalschool in Sint-Niklaas en het bijhorend internaat. Het driejarig studieprogramma behelsde de verplichte vakken kerkgebruiken, kerkzang en harmonie en de vrije proeven diatoniek en contrapunt. De adept getuigde later hierover: 'Het eerste jaar heb ik daar niet veel geleerd, ik kende het reeds allemaal' en 'Op 't examen in 1905 speelde ik de moeilijkste trio's Van Piel en bekwam een tweede diploma'. Adiel werd in datzelfde jaar als organist in Zingem benoemd. In 1906 werd hem ook het eerste diploma uitgereikt, dit is het hoogste attest voor zeer grote parochies. Van 1916 tot 1944 zal hij met verve het orgel bespelen in de O.L.V-Geboortekerkerk in Pamele (Oudenaarde), een parel van de Scheldegotiek. Intussen bouwde hij als stichter-directeur van de drukkerij-uitgeverij Sanderus wel een lucratiever bestaan op voor zijn kroostrijk gezin. Cyriel creëerde een gelegenhedszang (tekst en muziek) voor het huwelijk van Adiel en zijn bruid Aline op 7 juni 1910. In 1940 zal hij voor diens bruiloft een compositie met orgel en viool opdragen aan Adiels oudste zoon, de kunstschilder Jos (1912-1991) die zijn petekind was. Bij zijn negentigste verjaardag bracht Adiel nog expliciet hulde aan wijlen zijn leermeester Cyriel.⁵²

5b. Echtgenoot

Cyriel Van den Abeele werd tijdens de piano- en/of zangles verliefd op Maria Van Hecke (Ursel 1884-Dendermonde 1965), een bevallige dorpsgenote met een zoetgevooisde stem. Het charmeoffensief, begonnen met snoepjes achterlaten op het toetsenbord, liep uit op een trouwpartij in juni 1904. Victor Hulpiou, inspirerend lid van de Gregoriusgilde, kwam met een vijfstrofig gedicht het feest van zijn 'vriend en bestuurder' opluisteren. De georganiseerde huwe-

⁵¹ E. De Keukeleire, *Société nationale des chemins de fer vicinaux. Beschrijving van de planning, de aanleg en de uitbating van de eerste buurttramlijn in Oost-Vlaanderen*, dl. I, 1986, pp. 4, 19, 63.

⁵² A. Van den Abeele, *Viering van de negentigste verjaardag van Adiel Van den Abeele*, gedrukte tekst, 14 februari 1977.

lijksreis van 30 juni tot 7 juli, bracht het jonge paar per spoor via Tourcoing, Lille, Parijs en Bordeaux naar het Franse bedevaartsoord Lourdes.⁵³

De uitverkoren bruid kwam uit een familie van houthandelaars uit de woonwijk Roze, die in de streek bossen bezat op de locatie waar onder meer later het vliegveld van Ursel zal komen. Zij hielden ook enkele melkkoeien. Maria's grootvader Petrus van Hecke staat als landsman geboekt en was gehuwd met Seraphine Welvaert.⁵⁴ Toen vader Francies Van Hecke (1836-1887) aan maagkanker overleed, zette de weduwe Julia De Meyer (1851-1941), moeder van zes jonge kinderen, stoutmoedig met de hulp van de familie en een aantal knechten de zaak verder, tot haar oudste zoon Camiel de firma kon beredderen. Vanaf 1888 ontwierp de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen laadwagens. Camiel wist te verkrijgen dat een buurtspoortram vanuit Gent rechtstreeks de goederen (vooral hout) op zijn domein in de Rozestraat afleverde. Hij werd een welvarend man en was de eerste dorpeling die prat kon gaan op een eigen Ford-automobiel. In zijn privéleven werd hij zwaar beproefd toen zijn echtgenote ziek werd van verdriet nadat bij hun enige zoon Arnold een been werd geamputeerd na een schoolongeval in het Gentse Sint-Lievenscollege. De moeder-weduwe Van Hecke trok als ex-zakenvrouw met haar meid in bij haar zoon Achiel (1886-1949), pastoor-deken in Assenede. Zij was een heel strenge vrouw die (door omstandigheden?) zelden lachte maar wel genereus bleek voor het personeel.

Toen Cyriel en Maria elkaar hun ja-woord gaven stond een robuuste, joviale bruidegom met muzikale vleugels tegenover een frêle tien lentes jongere wat afstandelijke bruid, die zoals haar moeder een uitstekende zakenvrouw zou worden.

5c. Gezinshoofd

“Late kinderen – vroege wezen”. Moeder Landuyt overleed in 1907; een paar maanden later in 1908 gevolgd door haar echtgenoot. Cyriel Van den Abeele had 33 kaarsjes uitgeblazen toen hij ouderloos werd. Maar het eigen gezin breidde snel uit. Geboorteregeling was niet aan de orde. In achttien jaar tijd kwamen er elf kinderen, waarvan drie meisjes op zeer jonge leeftijd vermoedelijk aan luchtwegeninfecties overleden.

De oudste zussen Marie-Joséphé en Antoinette verbleven op het pensionaat in het Sint-Franciscusinstituut in Melle Vogelhoek en kwamen elke trimester naar huis. De oudste drie jongens startten extern in eigen stad het bisschoppelijk Sint-Lievenscollege en zongen in het Schola Cantorum in de kathedraal. Georganiseerde kinderopvang voor werkende moeders was nog niet evident. De laatste vier telgen Daniël, Beatrice, Christine en Francine werden van bij de geboorte met paard en kar opgehaald en verbleven tot hun drie jaar in het kinderkasteeltje in Nazareth. Betrokken kasteeltje werd in 1880 in opdracht van de baronessen Marie, Louise en Augusta Kervyn de Volkaersbeke ge-

⁵³ Alliance Catholique, *Voyages de Noces*, Brussel, 1904.

⁵⁴ Rijksarchief Beveren, Registers van de Burgerlijke Stand 1796-1870.

LIEVE VANDE CASTEELE

bouwd. In 1912 werd het aan de zusters cisterciënzerinnen geschonken die het onder de naam 'Gesticht voor voedsterlingen O.L.V. Onbevleete' inrichtten als kleintjesoord voor kansarme zuigelingen. Onder de leiding van Dr J Stubbe, diensthoofd, hielpen de cisterciënzerzusters mee bij de verzorging. In de jaren 1920-1930 waren de belangrijkste indicaties voor opname: kinderen van oorlogsweduwen, verzwakte kinderen en kroost van zelfstandigen (vooral tuinders, marktlui, bakkers en restauranthouders).⁵⁵ Beatrice heeft er even met de dood geflirt tot, naar haar eigen zeggen, de moeder overste de zuigeling in Lourdeswater baadde. Baby Francine is er overleden. Luchtwegen- en longinfecties waren de kwaal van de eeuw en konden nog niet met penicilline of antibiotica bestreden worden.

5d. Woonst

Het gezin betrok eerst een huis naast de onderpastoor in de Bennesteeg nr 17/19. De fraaie huurwoning telde drie bouwlagen en drie traveeën onder zaddeldak. De bepleisterde en beschilderde lijstgevel met gemarkeerde bovenverdieping was voorzien van rondboogvormige deurvensters met booglijsten op imposten en ijzeren leuning.⁵⁶ De 19-jarige kersverse bruid, onervaren in de huishouding, werd door de meid van de pastoor met veel succes in de kookkunst ingewijd. Na het debacle met het Conservatorium diende naar een bijverdienste uitgekeken.

In 1914 verhuisden ze naar de Goudenleeuwplaats (Place du Lion d'Or) nr 9 en namen er het huis Helleputte-Ceuterick over, een zaak 'specerijen, wijnen en likeuren' (nu Novotel). In september 1927 namen zij hun intrek in de Hoogpoort nr. 26 in een prestigieuze classicistische herenwoning met drie bouwlagen, vier traveeën en vier gecanneleerde, kolossale composiete pilasters.⁵⁷ Tot aan zijn huwelijk hield zoon Raphaël in deze ruime woning zijn tentoonstellingen publiciteitstekenen en fotografie. Er was een aparte speelkamer en buiten de muzieklessen mochten de kinderen in de gang stoeien die tot aan de Donkersteeg liep. Op 1 augustus 1940 werd de zaak verlaten en vertrok het gezin met de vijf nog inwonende kinderen naar een bescheidener enkelhuis in de Nieuwpoortstraat nr 19.

⁵⁵ Informatie kloosterzusters Kinderkasteeltje Nazareth.

⁵⁶ Stad Gent, *Bouwen door de eeuwen heen*. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, dl 4na, Gent, 1976, p.19.

⁵⁷ *Bouwen door de eeuwen heen*, op. cit., p. 28.

Afb. 3: Tentoonstelling in het huis van Cyriel van den Abeele hier afgebeeld met werken van zijn zoon Raphaël.

5e. Ten huize van ...

Wie het gezin Van den Abeele benaderde werd getroffen door respectievelijk de godsdienstigheid, de Vlaamsgezindheid en de hechte familiebanden.

Zelfs voor het Rijke Roomse leven van toen was het gezin uitgesproken en rotsvast diepgelovig. Beide echtelieden staan geboekstaafd in de lijsten van de diverse broederschappen die in de Sint-Niklaaskerk gevestigd waren, zoals de Confrerie van den Lijdenden Saligmaecker Jesus Christus van Gembloux, de Confrerie van O.L.V. ter Radiën, de Broederschap van Het H. Hart, de Confrerie van de H. Moeder Anna, de Confrerie van het H. Sacrament, de Confrerie van de H. Antonius en de Confrerie van de H. Barbara.⁵⁸ Via dergelijke Broederschappen werd de devotie gestimuleerd en konden aanzienlijke aflaten bekomen worden. Zij waren ook lid van het Liefdewerk van O.L.V. der Roepingen en van de Zielen des Vagevuurs (paters assumptionisten) en van de Derde Orde van Sint-Franciscus. De franciscaanse spiritualiteit werd ernstig genomen. Pater Antonius was zowat de geestelijke leider van het gezin en de jongste dochters vergezelden hun moeder naar zijn retraits in Strijpen (bij Zottegem). De kunstschilder pater Andreas Bosteels was een vertrouwde gast. De toondichter was ook thuis bij de paters carmeliëten in de Burgstraat. Elke avond werd gezamenlijk onder de leiding van de pater familias een hele pater-noster gepreveld en een gebed gezongen, door hemzelf gedicht en getoonzet (variante op Lentedroom van Rene De Clercq).

De oudste dochter Marie-Joséphé, die niet zo'n sterke gezondheid had, trad op 24 jaar binnen in het klooster van de arme claren in de Rabotstraat en sprak in augustus 1940 als zuster Maria-Amata haar eeuwige geloften uit. De bezorgde vader trok wekelijks naar de Vrijdagmarkt om een mandvol groenten en versterkend voedsel voor zijn lievelingskind. Zoon Gabriël ruilde het noviciaat bij de paters recoletten in Lokeren voor een academische opleiding en een wereldse bruid. Zoon Michel volgde de priesteropleiding in het Groot Seminarie, haakte op de valreep - net vóór de wijding - af en stichtte eveneens een gezin. Cyriel Van den Abeele zou meermaals de wens uitgedrukt hebben, wanneer hij weduwnaar werd zich terug te trekken bij de ongeschoeide carmeliëten in de Burgstraat en als kloosterling aan het orgel de Heer te loven. Die kans kreeg hij niet. In 1950, vier jaar na het overlijden van de musicus zal de 64-jarige weduwe de kloostervoile aannemen bij de clarissen in Dendermonde. Drie jaar later in 1953 legde de moeder van acht kinderen en (uiteindelijk) 32 kleinkinderen er de plechtige kloostergeloften af.⁵⁹ Vijftien jaar lang zal de fiere succesvolle zakenvrouw de strakke H. Regel volgen en een leven leiden van gebed, armoede, boete, vasten en waken. In de bezoekeruimte kon zij van achter een tralievenster haar kinderen en kleinkinderen ontmoeten. Documenten en boodschappen vonden via een doorgeefluik hun weg naar de bestemmeling.

⁵⁸ Archief Sint-Niklaaskerk, *Naamlijst der leden van de Broederschappen gevestigd in de Sint-Niklaaskerk*.

⁵⁹ La Libre Belgique, 23 augustus 1953.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

Het was in 1875, het geboortjaar van Cyriel, dat Albrecht Rodenbach de Blauwvoeterie oprichtte en de prille Vlaamse beweging zal ook de jonge musicus niet onberoerd laten. In Ursel stond de wieg van de Ledegancks. Frans Ledeganck en Jan Ledeganck droegen er respectievelijk in 1708 en 1740 de burgemeesterssjerp.⁶⁰ Diverse families waaronder de Van Heckes stonden als Vlaamsvoelend bekend. Cyriel Van den Abeele was een cultuurflamingant zonder separatistische agenda. Hij zag Vlaanderen als een subnatie binnen de Belgische realiteit en heeft zich ook altijd buiten de politiek gehouden. De taalvervreemding was voor hem een maatschappelijk en moeilijk te dragen onrecht. Zijn daverend marslied "Wij willen Vlaams" vertolkte het strijdbaar en lyrisch gekleurd idealisme zoals het hem in zijn geboortedorp en in Eeklo had geraakt. Het meer intellectuele discours omtrent de vervlaamsing van de Gentse Hogeschool was niet aan hem besteed. De ouders gebruikten onder elkaar verder hun streektaal - met de kinderen werd algemeen Nederlands gesproken. Zij werden op school in het Frans onderwezen en hun vader wilde dat zij perfect tweetalig werden. Daartoe werd zelfs thuis op sommige momenten in het Frans geconverseerd. Het gezin had een abonnement op het katholieke dagblad De Gentenaar. Eén of tweemaal per week las men ook een Franse krant (La Libre Belgique of Le Vingtième Siècle) en voor de meisjes bracht de postbode La Semaine d'Averbode.

De organist nam nooit verlof en het gezin ging nooit samen op reis. Tijdens de schoolvakanties logeerden de kinderen bij familie op het platteland. Michel en Daniel speelden voetbal. De meisjes gingen met moeder flaneren in de stad of rondwandelen in het Citadelpark. Zij werden in de Sint-Antoniusring betrokken bij de liefdadigheidswerken ten voordele van de armen en waren lid van de burgersjeugd. Vader was toegewijder dan moeder, maar thuis ging het er algemeen streng aan toe met duidelijke grenzen. Aan tafel was zwijgen de regel. De kinderen werden weinig betrokken bij het sociale leven van de ouders. Bij bezoek van vrienden of kennissen van vader en moeder moesten ze komen groeten en zich nadien discreet terugtrekken. Op de jaarlijkse familiefoto werden geen uitbundige gezichten geduld. Zij hadden via de school en de buurt wel een eigen hechte vriendenkring en via via leerden zij ook jong volk van de andere sekse kennen. Op O.L.V Hemelvaartsdag, ook moeders feestdag, werd een toneelstukje opgevoerd. Bij familiebezoek kregen de oudste meisjes al eens het verzoek voor een quatre-mains maar overigens werd weinig of niet in familieverband gemusiceerd.

---

⁶⁰ F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten der Oost-Vlaanderen*, Reeks I, dl VI, Gent 1864-1870, p. 16.

LIEVE VANDE CASTEELE

Afb. 4: Het gezin Cyriel Van den Abeele.

Bloedverwantschap werd in ere gehouden. Nonkel deken Achiel (1886-1949) die in Gent een retraite gaf, nonkel Camiel die op vrijdag de Beurs bezocht, tante Hermie die hoedenmaken leerde in de Peperstraat, nicht Wilfrieda die als onderwijzeres in Beervelde benoemd werd, neef Marcel die aan de universiteit geschiedenis studeerde, neef Joseph die zich in Sint-Lucas in de architectuur verdiepte ... allerlei verwanten uit het Meetjesland (Van Hecke, Gillis en De Coninck) of Oudenaarde (Van den Abeele) konden terecht in de logeerkamer, aan tafel aanschuiven of de eigen boterhammendoos aanspreken. Sommigen kregen ook orgel- of pianoles. Tante begijntje Leonie De Meyer (1865-1941) verblijvende in het Convent H. Elisabeth (nu het groothuis) in het Groot Begijnhof in Sint-Amandsberg, kwam bij ziekte aan huis of liet patiëntjes bij haar logeren.⁶¹ De 17-jarige goedlachse Angèle Christeyns (°Oostende 1903), in 1920 als magazijnbediende tewerkgesteld, hielp spontaan bij het wassen en kleden van de kinderen en werd de facto in het gezin opgenomen. Zij zal vijf jaar later als soeur Francine de zusters franciscanessen in het Gentse Crombeeninstituut vervoegen en daar belast worden met het studietoezicht en de zorg voor de pensionnaires. Tot haar overlijden bleef zij met diverse kinderen Van den Abeele een warm contact houden.

Bij feestdagen vertrokken van vaders hand pennenvruchten naar tantes, neven en familie. Die karamellenverzen zijn geen literaire hoogstandjes en getuigen veeleer van humor en geplaag. Met het Oudenaardse front, dat hem als kunstenaar het meest steunde en op handen droeg, bekoelde het contact enigszins gedurende de Tweede Wereldoorlog. De toondichter ging jaarlijks nieuwjaren in Sint-Martens Latem bij de kunstschilder Albijn Van den Abeele (1835-1918), met wie er verre verwantschap bestond.⁶²

6. De zakenman⁶³

Zoals reeds vermeld, diende een bijkomend inkomen buiten de artistieke schijnwerpers gezocht. Het was met een aanvankelijke gêne dat mevrouw Van den Abeele die nooit had moeten werken, in overleg met haar echtgenoot in 1914 het huis Ceuterick-Helleputte in de Gouden Leeuwplaats nr 9 overnam. De zaak, gelegen naast de pianohandel van Justin Van Hyfte, spitste zich toe op 'specerijen, wijnen en likeuren'. Zij moeten één van de eerste telefooneigenaars in Gent geweest zijn (Téléphone 903).⁶⁴ De eerste telefoonlijn van Gent dateert van 8 november 1880. De Réseau de Gand van de Compagnie Belge du Thélophone Bell telde in 1882 320 abonnees, hoofdzakelijk bedrijven. Slechts

⁶¹ E. Schepens en Roger Poelman, *125 jaar Groot Begijnhof te Sint-Amandsberg 1874-1999*, Sint-Amandsberg, 1999, p. 155.

⁶² Informatie Antoinette Van den Abeele.

⁶³ Stadsarchief Gent, *Wegwijzers van Gent*.

⁶⁴ H. Collumbien, Dit jaar herdenken we: 125 jaar geleden: 8 november 1880: De eerste telefoonlijn van Gent, *GOV-Heraut*, jrg 40, 1, Gent 2005, p. 11.

LIEVE VANDE CASTEELE

vanaf 1910 functioneerden de eerste automatische telefooncentrales.⁶⁵

De kersverse handelaars adverteerden voor de eerste keer in 1916 in de *Wegwijzer van Gent* met een '*Grande spécialité de Conserves en tous genres, Cafés fins, Thés, Bonbons, Vins, Liqueurs, Champagne, Cidres, Bières anglaise, etc.*

Er was een grote wijnkelder met zuilen (huidige Novotel) en er kwam een knecht om de inkomende tonnen wijn in flessen te tappen. Toch wel een rijkelijk aanbod voor een bevolking in oorlogsnoed! De auteur Virginie Loveling schreef in haar dagboek over de wisselvallige voedselvoorziening in de jaren 1917-18: "*De menschen zien er slecht uit, het leven is duur ... en des zondags staat ge verbaasd over het tentoonspreiden van luxe bij alle standen der bevolking, uitzonderingen maken enkel de heel-heel armen uit ... De suikerbakkerijen en taartenwinkels klagen ook niet over het vertier*". En op 6 december 1917: "*Het is Klaasdag. De menschen hebben geld. Hij wordt weder gevierd*". En in april 1918: "*De schouwburgen en cinemas zitten opgepropt. Er is brood te kort en de banketwinkels liggen vol taarten en snoeperij*".⁶⁶ Hoewel Loveling waarschijnlijk geen kind aan huis was bij de werkloze arbeiders uit de textiel fabrieken, bleef er blijkbaar een cliënteel voor luxeproducten. Vanaf 1920 gebeurde de publiciteit in de *Wegwijzer van Gent* in het Nederlands. Er werd door een knecht met een stootkar aan huis geleverd en er was intussen een bijkomend aanbod van Spratt's voeder voor honden en gevogelte, Couques de Dinant, thé Otto Roelofs d'Amsterdam en wol d'Aoust. In 1921 maakten zij hun winkel bekend als "Eenig depot der echte Coucques de Dinant et de Reims, voor de Vlaanderen, Antwerpen en Limburg". De heer des huizes toonde interesse voor de bereiding van likeuren en experimenteerde met essences om in gebak te doen.

In 1927 namen zij hun intrek in een ruimere woning in de Hoogpoort nr. 26, waar voorheen de ongetrouwde zussen Vander Stock een kruidenierswinkel uitbaatten. Er kwamen wederzijdse bestellingen, ook van het thuisfront en de 'boeren' uit het Meetjesland. Aan het Sluizeken kwamen de 'boeren' met paard en kar om olie en andere producten te leveren en op te halen. Hun eigen voerman bracht de producten met paard en kar over en weer van het Sluizeken naar de Hoogpoort. Van 1931 dateert een stempel: C. Vandabeele, 26, Rue Haut Port, Concessionnaire Général de la célèbre marque 'Ideal du Gourmet'.

De Van den Abeeles waren niet de enigen die in de commercie hun heil zochten. Ook heel wat land- en industriearbeiders zochten in die tijd een aanvullend inkomen. In 1904 telde men in Gent één kruidenier-winkelier op 200 in-

⁶⁵ J. Laloup en J. Nelis, *Communautés des Hommes. Initiation à l'Humanisme social*, Doornik/Parijs, 1950.

⁶⁶ L. Stijnen, ed., *In Oorlogsnoed: Virginie Lovelings Dagboek 1914-1918*, Gent 1999, pp. 637, 646.

woners.⁶⁷ In het centrum waren toen enkele grote zaken, waaronder Van den Abeele-Van Hecke in de Hoogpoort, Colin in de Brabantdam en Vandecaveye op de Botermarkt. Gewone kruidenierswaren als groenten en fruit mochten zij niet verkopen. Er was een meid (achtereenvolgens Marie De Neve en Juliette Van Boven) in dienst maar na het sluitingsuur 's avonds was het de moeder die nog uitvoerig kookte en vestimentair waren de kinderen steeds piekfijn in orde. De zaak draaide prima tot het opkomen van de eerste grootwarenhuizen. Zonder zich rijk te wanen, kon het gezin tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog een burgerlijk bestaan leiden.

Dit alles uiteraard ten koste van de artistieke productiviteit. Het is tekenend dat in de *Wegwijzer van Gent* wel uitvoerig voor de zaak publiciteit werd gemaakt maar dat, in tegenstelling tot zijn voorgangers en collega's, de naam Van den Abeele nergens in de rubrieken musici, componisten, orgelisten, pianisten, muzikelaars e.a. voorkomt. Alhoewel hij nooit in de winkel kwam, leverde hij hand- en spandiensten voor de zaak. Zo spoorde hij regelmatig naar Dinant in verband met de Coucques de Dinant en de Langues de Reims (koekjes). Hij was om den brode ook handelsreiziger voor babyvoeding. Nederlandstalige en Franstalige kranten spraken er schande van dat een dergelijk kunstenaar als vertegenwoordiger diende rond te trekken.⁶⁸ Aan de kinderen liet hij alvast niet merken dat hij met tegenzin op zakenpad ging.

In augustus 1940 werd de voedingzaak verlaten en verhuisde het gezin naar de Nieuwpoortstraat nr. 19. Toen werd het financieel krappere en gingen de dochters Beatrice en Christine, respectievelijk als gouvernante en winkelbediende (Tack en Sohair) tot aan hun huwelijk een tandje bijsteken. De meisjes waren onder de indruk van de zingende Duitsers die voorbij de vlakbijgelegen Sint-Jacobskerk marcheerden en hielden van Duitse films maar vader hield hen met de voeten bij de grond.

7. Titularis van het Cavallé-Coll orgel in de Sint-Niklaaskerk in Gent

7a. Ontstaansgeschiedenis van het orgel⁶⁹

In 1851 richtte de Oost-Vlaamse gouverneur een brief naar de diverse kerkfabrieken in Gent waarin hij zijn ongenoegen uitte "*qu'il arrive fréquemment que les administrateurs de nos églises s'adressent à des étrangers pour l'acquisition d'orgues et la fonte de clocher, tandis qu'il existe en Belgique*

⁶⁷ J. De Maeyer, *De rode baron. Arthur Verhaegen 1847-1907*, Leuven, 1994, p. 212.

⁶⁸ Le Bien Public, 3-4 oktober 1926; De Gentenaar, 5 november 1946; Het Volk, 6 november 1946.

⁶⁹ J. De Henau, *Aristide Cavallé-Coll in de Sint-Niklaaskerk te Gent. De ontstaansgeschiedenis van een orgel, licentiaatsverhandeling KU Leuven*, 2002.

LIEVE VANDE CASTEELE

des facteurs et des fondeurs qui ne le cèdent en rien à ceux des autres pays et dont les prix sont en moins aussi modérés que ceux de leurs concurrents du dehors".⁷⁰ Die oproep viel in dovemansoren bij de ambitieuze kerkfabriek van Sint-Niklaas die haar vertrouwen schonk aan een Franse orgelbouwer.

Aristide Cavaillé-Coll had zijn reputatie gevestigd met het orgel in de basiliek van Saint-Denis bij Parijs (1841), op dat ogenblik het grootste en meest complete van Frankrijk. De belangrijkste vernieuwing was de toepassing van de Barkermachine; dit zijn mechanische hefboomen die gekoppeld werden aan de toetsenmechaniek van het *Grande Orgue*. Bij een romantisch orgel is de toetsweerstand hoger dan bij het vroegere barokorgel. De Barkermachine maakte het voor de organist mogelijk om de verschillende manualen te koppelen, zonder dat de weerstand van de toetsen verhoogde. Hand in hand met de nieuwe technieken ontwikkelden componisten en improvisatoren een nieuwe orgelstijl.

Zowel de musicus François-Joseph Fétis (1784-1871), die de orgelcultuur in het katholieke deel van Europa wou verbeteren, als de Gentse kanunnik Désiré-Ignace Verduyn engageerden zich voor de bouw van een nieuw orgel voor de Sint-Niklaaskerk. Verduyn, priester gewijd in 1817 en lid van het Nationaal Congres (1830-1831) was een van de meest vooraanstaande liberaal-katholieken onder de Gentse clerus. Het inspelingsconcert in maart 1856 in de nieuwe Franse (opera)stijl moest het kwalitatief superieure instrument met de nodige luister en effect aan het publiek voorstellen. Het was de favoriet Louis-James Alfred Lefébure-Wely, organist van de Madeleine in Parijs, die het instrument met de nodige mis-en-scène inspeelde.

7b. Illustere voorgangers⁷¹

De namen van drie illustere vertolkers: Auguste Strauven, Désiré Van Reyschoot en Cyriel Van den Abeele zijn onafscheidelijk met de geschiedenis van het orgel verbonden.

De eerste titularis Auguste Strauven (1814-1892) was een zoon van Cornelus Henricus Strauven en Maria Bernardina Van Reysschoot en gehuwd met Silvia Vande Voorde.⁷² Hij had reeds in 1840 in de Sint-Niklaaskerk met verve het orgel van Pierre Charles Van Peeteghem ingespeeld met de ouverture van *la Reine d'un Jour*, een komische opera van de Franse Adolphe Adam (1803-1856). Hij legde in 1853 de eerste contacten met Cavaillé-Coll in verband met veranderingen die hij aan het instrument wenste te laten uitvoeren. De Franse orgelbouwer stond erop hiervoor zelf naar Gent te komen (logies in Le Comte d'Egmont) om de kerk en het orgel te bestuderen. Uiteindelijk werd plaats gemaakt voor een nieuw instrument en Auguste Van Assche (1826-1907) werd de eerste architect van het orgelbuffet (ont-

⁷⁰ Stadsarchief Gent, Erediensten, reeks P, nr. 358, brief 17 februari 1851.

⁷¹ J. De Henau, op. cit., pp. 88-90.

⁷² Archief Bevolkingsdienst Gent, Registers van de geboortes, huwelijken en overlijdens.

werp hem later uit handen genomen). Strauven muteerde in 1867 naar de Sint-Baafskathedraal

De gelukkige opvolger in de Sint-Niklaaskerk was zijn jonge neef Désiré Van Reysschoot (1831-1908). Hij was een achterkleinzoon van kunstschilder Jean Emmanuël (1751-1795).⁷³ Désiré liet door rijksarchivaris Parthon een familie-stamboom opmaken die tot 1392 teruggaat.⁷⁴ Tijdens zijn muziekstudies zou hij nog drie jaar tekenles in de Academie voor Schone Kunsten volgen. Zoals zijn vader Pieter, die als contrabassist aan het theater verbonden was, koos hij uiteindelijk voor de toonkunst. Sinds 1854 volgde hij speciale lessen bij Lefébure om zich in het orgelspel te vervolmaken. Naast zijn monitorschap in het Gentse Conservatorium was hij hier van 1867 tot 1901 de gevierde kapelmeester en organist, die zijn naam evenals de begin- en einddatum van zijn orgel-carrière in het instrument vereeuwigde. Strauven en Van Reysschoot maakten de bloeiperiode mee van de grootse orkestrale en triomfantelijke kerkmuziek. Bij de aankomst van Van den Abeele in 1901 was het zogenaamde plan-Braun, de tweede fase van het stedelijk urbanisatieplan Zollikofer-De Vigne, in uitvoering. De eeuwenoude Sint-Niklaaskerk en omgeving ondergingen ingrijpende veranderingen. Rond 1904 verdwenen de meeste huisjes langs Klein Turkije - de schaduwrijke straat waardoor hij dagelijks kuierde - onder de sloophamer. In 1907 kwam de kerk helemaal vrij te staan. In 1912-13 volgde de restauratie van het westportaal.

7c. De restauratie in de kerkmuziek

Ook op muzikaal vlak veranderde een en ander. De nieuwe titularis had de naam een uitstekende Bachvertolker te zijn en improviseerde veel in hetzelfde genre. Hij putte ook inspiratie uit Wagner (1813-1883), Reger (1873-1916) en de Duitse romantische school. Het publiek in Gent was aanvankelijk niet zo opgetogen met de strengere contrapuntische muziekkeuze en de uitvoerder weigerde over te schakelen op het toegankelijker en decoratiever Franse repertoire. Maar de belangrijkste beperking kwam uit Rome.

De ingrijpende industrialisatie en verstedelijking gedurende de 19de eeuw bracht een toenemende schaalvergroting met zich mee. Vanuit de Heilige Stad groeide de behoefte alle katholieken door een gemeenschappelijke taal, het Latijn, en een universele liturgie, de Romeinse, te verbinden. Als reactie op de toenmalige theatrale muziekuitvoeringen liet Paus Pius X in 1903 in zijn encycliek *Motu Proprio* onder de Italiaanse titel *Tra le sollecitudini* nieuwe regels voor de uitzuivering van profane invloed in de kerkmuziek vastleggen. Het traditionele gregoriaans diende terug op de eerste plaats te komen in de kerkmuziek en de monniken van Solesmes kregen een jaar later de opdracht nieuwe edities van de gregoriaanse zangboeken voor te bereiden. Hoewel het gregoriaans in oorsprong ongebeleid gezongen moet worden, werd in de prak-

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ M. Fredericq-Lilar, *Gent in de 18de eeuw. De schilders van Reysschoot*, Ruiselede, 1992, p. 33.

*Afb. 5: de jonge organist aan het Cavaillé-Coll orgel
in de Gentse Sint-Niklaaskerk.*

tijk de zang doorgaans met orgelbegeleiding ondersteund.⁷⁵

Uit de kerkbegrotingen tussen 1846 en 1910 blijkt een relatief constante basisbezetting met een organist, vier zangers, een serpentist, drie violisten en een vijftal koralen of koorknappen. Daarnaast waren er een drietal klokkenluiders en een orgelblazer. *Motu proprio* verplichtte te breken met die orkestrale traditie en verbande de instrumenten naar de concertzalen. Na 1910 werden de budgetten voor muziek ook in de Sint-Niklaasparochie zeer verlaagd en werd minder voorzien voor koor en orkest.

7d. De elfurenmis

Van der Mueren beschreef hoe drie typische vertegenwoordigers: Oscar De-puidt, organist van de kathedraal in Mechelen, A. Paepé van de kathedraal te Antwerpen en Cyriel Van den Abeele van de Sint-Niklaaskerk in Gent, in de cultus van hun orgelspel aan de geest van de restauratiebeweging tegemoetkwamen.

Over Van den Abeele getuigde hij: “...(hij) was ongetwijfeld de diepste. Hij was een virtuoos die geen publiek zocht. Hij verwierf nooit de roem van de eerste twee, omdat hij, in zichzelf gekeerd, nooit sprak voor een grote kathedraal, doch voor de bescheiden oude Sint-Niklaaskerk te Gent, waar hij 's zondags te 11 uur voor een steeds aangroeiend aantal getrouwen getuigde van de geest van Bach, die in hem een kind van de fuga had laten herboren worden. Bij hem overheersten geenszins de orkestrale effecten van de symfonist, doch de stilte ... Zoals in nagelaten klavierwerk, legde hij in zijn orgelspel getuigenis af van een beheerste contrapuntische parafraseringskunst, waarin hij geen effectrijke explosies zocht, doch het onuitputtelijk spel van een liturgische thematiek, waarvan de feilloze consequentie en de gevatte logica deden terugdenken aan de ideale bouwtechniek van J.S.Bach ... De liefde voor het wezenlijke lineaire orgelspel dat door de vele luisteraars in de Sint-Niklaaskerk te Gent zozeer werd bewonderd, had iets van het nooit haperend combinatievermogen, dat de logische en constructivistische orgelkunst van de barok in haar goede voorbeelden had getekend met een eigen karakter en dat in de explosieve en charmerende krachten van de orkestrale verbeelding sedert de 18^e eeuw geleidelijk was verloren gegaan’.⁷⁶

De restauratie in de kerkmuziek betekende in ieder geval een afwijzing van de ‘nieuwe muziek’ met het aftasten van de grenzen van de strakke tonaliteit van de Westerse muziek, waar de kunstenaar mee naartoe evolueerde. De organist streefde naar een oplossing waarin enerzijds aan de liturgische voorwaarden, maar anderzijds toch aan de hoogste technische en artistieke eisen tegemoet gekomen kon worden. Daarom schakelde hij over op liturgische improvisatie,

⁷⁵ M. Hoondert, *Gregoriaans in de steigers. Restauratie en verspreiding aan het begin van de twintigste eeuw*, Utrecht/Kampen, 2003, pp. 9-10.

⁷⁶ Fl. Van der Mueren, *Perspectief van de Vlaamse muziek sedert Benoit*, Hasselt, 1961, pp. 50-51.

LIEVE VANDE CASTEELE

zijn meesterlijke kant. Hij was vergroeid met zijn orgel, kende de geheimen van de klavieren en pijpen en wist er het beste uit te puren. Repetitietijd hoefde niet. Elke zondag tegen 11 uur dronk hij thuis vooraf een borreltje, beklom dan de vierentachtig treden naar het doksaal en liet de vrije teugel aan zijn improvisatie. De elfurenmis was een stille mis zonder preek, waarbij het orgel kon doorspelen. Drie kwartier lang moduleerde hij op één thema ontleend uit de gregoriaanse muziek van de dagliturgie. Met een verbazend gemak wist hij in onuitputtelijke variaties de kerk te vullen met een waterval van klanken en parels van muzikaliteit.

De elfurenmis werd door sommigen de ‘vrijzinnigenmis’ genoemd omdat ook niet-gelovigen en kunstliefhebbers uit andere parochies en andere steden er een time-out voor lichaam en geest vonden en hun adem inhielden bij het wonder vanaf het neerdalen van de allereerste akkoorden tot het einde van de georganiseerde klankenvloed. François-August Gevaert (1828-1908) die als musicoloog een Europese faam genoot, was bij leven graag bij zijn optredens aanwezig. De flamboyante musicoloog Lambrecht Lambrechts noemde de concerten van de ‘prachtorganist’ zijn ‘grote Zondagsweelde’ en hij verzeleek de vertolker met *een Oostersche prins, die volle grepen edelstenen onder de menigte uitstrooit*.⁷⁷

Vandaag zouden we spreken van een *flow* ervaring, waarbij het bewustzijn, het handelen en de creativiteit van de musicus met een verbazend gemak met elkaar versmelten. En waarbij de uitvoerder, in diepe concentratie en één met zijn instrument, een virtuele realiteit bewandelt, die de actuele werkelijkheid transendeert.⁷⁸ Het succes overweldigde hem niet. Zoals voor de diepgelovige Brückner (1824-1896) was componeren voor hem een religieuze act, een genadig gebed, een daad van hulde aan zijn Schepper.

7e. Het orgelkoor

Aanvankelijk was er geen vast a-capellakoar. Op 8 mei 1840 werd er te Gent een ‘Maetschappy van Kerk-Zang’ gesticht, die de grote kerkdiensten in de verschillende parochies gratis diende te verzorgen. Voorzitter van deze maatschappij was de pianobouwer B. Van Hyfte.⁷⁹ Er waren één of meerdere vastbenoemde zangers. Voor speciale diensten als bijvoorbeeld begrafenissen, vroeg men operazangers die door de particuliere bestellers werden betaald. Van den Abeele was een getrouwe gast in de herberg De Rode Hoed waar musici bijeen kwamen en zangstonden hielden. Er is sprake van een informeel vriendenkoor dat hij beroemd zou maken. Mevrouw De Smet (moeder van Marie-Jeanne) getuigde dat Cyriel Van den Abeele de eerste was die vrouwen liet zingen in

⁷⁷ L. Lambrechts, ‘Cyrille Van den Abeele’, *Muziek-warande*, jrg 5, 8, augustus 1926, pp.172-173.

⁷⁸ L. Nijs, *Het muziekinstrument als natuurlijke extensie van de musicus. Een analyse van de muzikale uitvoering en de relatie tussen musicus en muziekinstrument*, licentiaatsthesis KU Leuven, 2007-2008.

⁷⁹ *Compendium voor het Cavallé-Coll Colloquium*, Gent 5-6 oktober 1906, p. 97.

zijn kerk, toen het in de kathedraal nog verboden was. In de bezette stad werd in 1940 officieel het Sint-Niklaaszangkoor gesticht, dat een dertigtal leden waaronder een aantal operazangers telde en elke dinsdag repeteerde in het lokaal "Rooden Hoed" in Klein Turkije, nr. 4. Het secretariaat huisde in de Veldstraat 73. Er werd vooral tijdens het lof gezongen. Als dirigent trad een van zijn leerlingen Raph Machiels op, die in de Majestic (stomme film) zong, tevens in de opera dirigeerde en daarnaast als secretaris van de kerkfabriek fungeerde. Mevrouw Machiels nam ooit de taak van vroedvrouw op zich toen moeder Van den Abeele onverwacht van een zoon beviel. Als wederdienst vroeg zij het kind Raphaël te dopen naar de naam van haar echtgenoot, wat geschiedde.

7f. Hemelse muziek en schaduwzijden – niet alles rozengeur en maneschijn

In die tijd was Sint-Niklaas de kleinste Gentse parochie. Zij telde onder haar parochianen een aantal adellijke families en grootgrondbezitters, maar bestond vooral uit detailhandelaars

Traditioneel was de kerkgang binnen deze parochie erg laag.⁸⁰

Waardering

Cyriel Van den Abeele werd enerzijds naar waarde geschat. *Meermalen hebben wij het Gentsche volk hooren orakelen: "De beste organist is die van St.Niklaas, de tweede beste die van St.Baafs (Emiel De Groot) en de derde beste die van Ledeberg (Octaaf De Hovre)".*⁸¹ Anderzijds stuitte hij ook op onbegrip. Een goede band met de kerkelijke overheid, welke als opdrachtgever doorgaans een verregaande dienstbaarheid en beschikbaarheid verwachtte, was vrij belangrijk. Niet alle broodheren bleken melomanen. Aan de goedwillende pastoor Maurits Cruyt (aangesteld van 1911 tot aan zijn overlijden in 1919) heeft hij een muziekwerk opgedragen. Met pastoor Edgar Bracq (aanstelling in 1931), een neef van bisschop Bracq, was de verstandhouding overduidelijk stroef. En tot zijn grote ergernis verliepen de vergaderingen ten huize van de pastoors altijd in het Frans.

Statuut

Titularis-organist was men voor het leven maar overigens was het met het beoepsstatuut vrij droevig gesteld. Er was geen vast honorarium en met het uitgekeerde bedrag viel doorgaans niet te leven. De Kerkfabriek betaalde en elke kerk had zijn eigen tarief. Een som werd uitgekeerd in functie van het aantal diensten (uitvaarten in vier klassen, plechtige missen...). Daartegenover stond een dagelijkse beschikbaarheid. Het was vroeg opstaan voor de eerste mis van

⁸⁰ J.J. De Smet, *Biographie de Mr le Chanoine Désiré Ignace Verduyn curé doyen de St-Nicolas à Gand*, Gent, 1869, p. 35.

⁸¹ L. Lambrechts, 'Cyrille Van den Abeele', *Muziek-Warande*, jrg 5, 8, 1 augustus 1926, p. 169.

LIEVE VANDE CASTEELE

zes uur voor de arbeiders. Er werden toen twee tot drie missen (ook om zeven en acht uur) per dag opgedragen, allemaal gezongen. Op zondag en dagelijks in de meimaand waren er de vespers en het lof. Daarnaast kwamen de missen in opdracht (jaargetijden, de Sint-Jorisgilde, de rederijkerskamer De Fonteyne en andere verenigingen, ommegangen, kruisdagen).

Techniek

Er was nog geen geluidsversterking voorzien en door de grote afstand tussen het doksaal en het koor verliep het contact met het misgebeuren niet altijd even vlot.

Een orgel is naast een klavier- ook een blaasinstrument. Aanvankelijk was geen sprake van een motor voor de windvoorziening en moesten twee orgelblazers de blaasbalgen, die onder de doksaalvloer waren opgesteld, mechanisch bedienen. De zonen Michel en Daniël werden jarenlang ingeschakeld om elk aan één kant van het orgel te trappen. Wanneer ze al te tomeloos te keer gingen en het orgel teveel wind kreeg, rinkelde de verstoorde vader een bel en hielden ze er achteraf een warme wang aan over. Vanaf 1911 verscheen de uitgavepost 'elektrische kracht' wat vermoedelijk met het installeren van een elektrische ventilator met schakelaar te maken had. Maar ook dan waren de zonen niet werkloos en spurten bij elke (courante) panne naar de elektriciteitswinkel in de Veldstraat. Marcel Machiels (°1919), zoon van Raphaël, en later lid van de kerkfabriek herinnert zich nog hoe ook hij, vóór schooltijd, de missen van zes, zeven en acht uur diende en voor Van den Abeele regelmatig de blaasbalg omhoog trapte.⁸²

Koster-organist

De musici Auguste Strauven en Désiré Van Reysschoot konden achtereenvolgens een beroep doen op de koster Livinus en Adrianus Trensaert, Antonius en Franciscus Anthoon en Petrus Boedriz. In tegenstelling tot zijn voorgangers, was Cyriel Van den Abeele sinds 1904 als koster-orgelist benoemd (custos = bewaker) en aldus ook met de dagelijkse zorg van het kerkgebouw belast. Misschien gebeurde dit op eigen verzoek want organisten, koster, onderkoster, zangers en orgelblazers werden afzonderlijk gehonoreerd. Zo voorzag de begroting van de kerkfabriek van 1932 de som van 8000 F voor een organist en 2100 F voor een koster.⁸³ Koster waren kerkbedienden en verplichtend lid van de Maatschappij van Onderlingen Bijstand der Koster en Organisten van het Bisdom Gent. Bij 'ziekte of lijframp' konden zij om onderstand verzoeken. Zij dienden hiervoor maandelijks een bijdrage te betalen, die via de kosterboeken te achterhalen zijn.⁸⁴

---

⁸² G. Van Doorne en J. De Block, interview met Marcel Machiels, in: *Nieuwsbrief 11* van de Vrienden van de Sint-Niklaaskerk te Gent, augustus 2008.

⁸³ Archief Sint-Niklaaskerk, *Begroting van de fabriek der kerk van St-Niklaas 1932*.

⁸⁴ Bisschoppelijk archief, *Matricula non? Episcopati Gandavensius*.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

Om 4u 's morgens stond Van den Abeele op om de sacristie en het altaar in orde te brengen voor de arbeidersmis van zes uur. Voor hoogdagen moesten speciale priestergewaden, kandelaars en tapijten voorzien worden. De jongste drie kinderen werden betrokken bij het jaarlijks koperpoetsen van het wierookvat, hostieschrijn en kleinere zaken. Michel en Daniel waren misdienaar. Maandelijks hield de organist de zware boeken voor de pastoor, onderpastoor en koster bij, die door de kinderen naar de pastorie gebracht werden. Na verloop van tijd werden de meest praktische beslommeringen door een onderkoster Richard overgenomen.

Afb. 6: de organist op leeftijd aan het Cavaillé-Coll orgel.

Comfort

Hij zocht niet de praalzucht van een kathedraal. In de eeuwenoude Sint-Niklaaskerk met haar naakte en stoere schoonheid vond de figuur van de kunstenaar wel een passend decor maar geen al te comfortabele werkplek. De geschiedenis van het kerkgebouw is een aaneenschakeling van aftakeling en verminking. Bij de grote urbanisatieplannen bij de eeuwwisseling wilde men ook de oorspronkelijke gotische kerk herstellen. Tijdens de lange jaren van continue restauratie was het er tochtig en koud. Wie er dagdagelijks verbleef kon niet naast de tekenen van verval kijken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was de situatie binnen het kerkgebouw ronduit rampzalig. Op 13 november 1940 veroorzaakte stormweder schade aan de vorsten, vensters, het dak en de steekbogen.⁸⁵ In volle wind en met gesneuvelde ruiten in een stoffig oksaal, stopte de speelman de kleumende handen in vingerloze handschoenen. Rond

⁸⁵ Stadsarchief Gent, Erediensten, reeks XV/422/7-10, Kerkfabriek Sint-Niklaas.

LIEVE VANDE CASTEELE

de speeltafel improviseerde hij zelf een soort afsluiting, deed kleine reparaties en stemde zelf 'zijn' instrument dat hij tot het einde zou koesteren.

En ook de organist zelf voelde de tand des tijds. Een meubelmaker bracht een leuning aan de orgelbank voor wat meer rugcomfort. Het hart begon te haperen en aangepaste bottines ondersteunden de gevoelig gezwollen benen. De knieën voelden pijnlijk bij het beklimmen van de meer dan tachtig treden om tot bij het orgel te komen. En de dag brak aan dat hij niet meer tot boven geraakte en zich met een harmonium moest beredderen.

7g. Speciale speelmomenten⁸⁶ (chronologisch weergegeven)

Het fenomeen van de Wereldtentoonstellingen - in 1851 ontstaan als exponent van het geïndustrialiseerde westen - bracht ook Gent in 1913 in euforie. De verfraaiing van het stadscentrum was quasi voltooid en honderdduizenden bezoekers raakten in de ban van de recentste internationale technologische innovaties en andere ontwikkelingen. Alhoewel Auguste De Bock, algemeen vicaris en deken van de kathedraal in de beheerraad werd opgenomen, waren de Belgische bisschoppen niet onverdeeld gelukkig met deze triomfale expressie van het burgerlijk liberalisme. Via een herderlijke brief waarschuwden zij de gelovigen dat zij voor de goede zeden sommige zalen, zoals het 'Paleis voor Schoone Kunsten' beter konden vermijden.⁸⁷ De kerkfabriek van Sint-Niklaas deed een lucratieve zaak door met toestemming van de gemeenteraad een perceel met pachthoeve in de Sint-Pietersaalstraat tot einde 1914 te verhuren aan de Maatschappij der Tentoonstelling met slopingsrecht van het gebouw.⁸⁸ Volgens pastoor Vereecken speelde Cyriel Van den Abeele tijdens het feestelijke tentoonstellingsjaar een aantal extra concertmissen.

De Van den Abeeles konden van uit hun woning zien hoe op 12 oktober 1914 de Duitse vlag aan de voorgevel van het stadhuis werd gehesen maar niet vermoeden dat de bezetting vier jaar zou duren. De Sint-Niklaaskerk was in het begin van de oorlog een garnizoenkerk in dienst van de Duitsers. Zij hadden hun eigen aalmoezeniers en zongen zelf in de taal van Goethe. Duitse militairen met verlof kwamen hier de eredienst bijwonen. Bij de begrafenis van Duitse officieren ging de dienst altijd in de St Niklaaskerk door en nooit in de plechtstatiger kathedraal, zetel van de bisschop. Mogelijk wilde de Kerk hiermee het officiële karakter van de bezetting relativeren. De trouwe geloofsbeleving van de vijand ging niet ongemerkt voorbij. Kossmann beschreef hoe vooral de Vlaamse katholieken onder de indruk waren van de ernst van de Duitsers,

⁸⁶ Archief Sint-Niklaaskerk en privéarchief.

⁸⁷ A. Capiteyn, *Gent in Weelde herboren. Wereldtentoonstelling 1913*, Gent, 1988, pp. 47, 92, 97.

⁸⁸ Stadsarchief, Erediensten, reeks P, nr. 286, brief 3 april 1913.

van hun tucht en van hun zedelijkheid.⁸⁹ En Virginie Loveling noteerde: “*de geestelijken van Gent houden niet op uitbundigen lof te verkondigen over de stichtende houding der duitsche soldaten tijdens de goddelijke diensten en over het groot aantal hunner, die des zondags de heilige tafel naderen*”.⁹⁰

In december 1914 kwamen brokstukken uit één der zijtorentjes op het wegdek terecht. Na bouwkundig onderzoek werden de aardshokken door het rijtuigvervoer van zwaar oorlogsmateriaal en de luchtschokken door het knallen van ontploffingsstoffen als boosdoeners aangeduid. Het oude bidhuis werd tijdelijk gesloten en de voetpaden van de Catalognestraat en Koornmarkt voor het publiek verboden. Voor de goddelijke diensten kon men in de kathedraal terecht.⁹¹ Nu de kerk toch voor het publiek gesloten was, vond men het opportuun het monument aan een grondig onderzoek te onderwerpen. Een commissie belast met een grondige doorlichting van het gebouw stelde een zestal consolidatiemaatregelen voor die zonder verdere hinder voor passanten, gelovigen en de kerkdiensten konden gerealiseerd worden. Bij het verzoek het bidhuis te mogen heropenen op Pinksterdag 1915 verwees de Kerkfabriek naar de vurige wens van de gelovigen én naar de handelaars uit de wijk wiens omzet in de restauratieperiode gevoelig gedaald was.⁹² Na een half jaar rust kon het Cavaillé-orgel opnieuw bespeeld worden.

In juli 1930 werd het dertiende eeuwfeest van de H. Amandus gevierd. Kardinaal Van Roey celebreerde in de kathedraal een pontificale mis opgeluisterd door de Scola Cantorum. In het stadhuis volgde een academische zitting door de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde georganiseerd. In de namiddag volgde op het koningsorgel in de stampvolle Sint-Niklaaskerk een auditie van gewijde muziek. Van den Abeele bracht een bewerking op het eerste Confessor voor orgel van Palestrina en improvisaties op gregoriaanse thema's. Emiel De Groote, organist van de Sint-Baafskathedraal vervulde het feestprogramma onder meer met muziek van Widor, Bach en Tinel. Tussendoor brachten het Schola Cantorum van de kathedraal en het koor van de Seminaristen hun lofwaardige zangen. Het optreden van beide organisten werd unaniem in de pers bewierookt.⁹³ 's Avonds stroomde het volk samen voor de openluchtvertoning van het Lam Godsspel in aanwezigheid van Prins Karel.

Voor het zangkoor Sint-Cecilia was zondag 21 december 1930 een uitgelezen dag. Onlangs met de titel Koninklijke Maatschappij vereerd, vierde zij haar

⁸⁹ E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780/1980. Twee eeuwen Nederland en België*, dl II, Amsterdam/Brussel, 1986, p. 8.

⁹⁰ L. Stijnen, ed., op. cit. p. 162.

⁹¹ Le Bien Public, 4 december 1914; Het Volk 5 december 1914; Stadsarchief, Erediensten, Reeks XV, nrs. 373, 386.

⁹² Stadsarchief, Erediensten, Reeks XV, nr. 373.

⁹³ Het Volk, La Libre Belgique; Le Bien Public, 25 juli 1930.

LIEVE VANDE CASTEELE

zilveren jubileum en mocht een nieuw vaandel inhuldigen. De communiemis van 7u in de Sint-Niklaaskerk werd met kunstig orgelspel van Van den Abeele opgeluisterd. Na een ontvangst ten huize van de ere-voorzitter notaris Libbrecht trok men opnieuw naar dezelfde kerk voor de wijding van het vaandel en de opvoering van de driestemmige mis van Van den Abeele door het jubelvierende zangkoor.

In oktober 1931 richtte professor Louis Arschodt zich tot de dames en juffrouwen van Pro arte Vocali, om op zondag 29 november aanstaande, onder zijn leiding met 150 vrouwelijke 'elementen' de driestemmige mis van orgelist-toondichter Cyriel Van den Abeele te helpen uitvoeren in de Sint-Niklaaskerk. Het betrof een voorbereiding op de eigenlijke uitvoering voor het 21ste volksconcert dat op 20 december in het conservatorium zou doorgaan.

Het kerkelijk parcours verliep niet helemaal vlekkeloos. Op 14 september 1935 werd de kunstenaar in het weekblad Het Legioen van hoogverraad beschuldigd omdat hij zou geweigerd hebben de Branbançonne te spelen bij het begin van een herdenkingsplechtigheid na de tragische dood van Koningin Astrid op 29 augustus in Küssnacht.⁹⁴ Het is niet duidelijk of een Vlaamsgezinde oprisping of een of andere frustratie (bv. tussenkomst van het koningshuis voor een concurrent) tot een mogelijke weigering aanleiding had gegeven. Uit zijn loopbaan blijken geen vroegere obstructies van de nationale hymne, ook niet anderhalf jaar voordien bij het overlijden van koning Albert. De toondichter zelf repliceerde laconiek dat niemand hem daartoe de opdracht had gegeven en dat hij na de dienst op verzoek van het kerkbestuur wel het vaderlandslied ten gehore bracht.

In 1936 ontstonden de Vrienden van de St-Niklaaskerk, een vereniging die ijverde voor de restauratie en promotie van de kerk. Les 'Amis du Vieux Gand' planden als eerste initiatief een geestelijk concert in de betrokken kerk. Het programma hiervoor werd toevertrouwd aan abbé Van Laere met zijn Scola Cantorum en aan Flor Peeters, 'le 1er organiste du pays', sinds vijf jaar leraar aan het conservatorium en die zijn leerlingen examen liet afleggen aan het Cavallé-Collorgel.⁹⁵

Tussen 1939 en 1948 herbouwde men de westgevel van het kerkgebouw in zijn primitieve vorm. In januari 1940 werd in aanwezigheid van Mgr Coppieters een inhuldigingsplaat (parchemin commémoratif) ingemetseld om de eerste restauratie te gedenken. De toespraken van de voorzitter van de kerkfabriek

---

⁹⁴ J. Van Mol, 'Cyriel Van den Abeele (1875-1946) en het orgel van de Sint-Niklaaskerk in Gent', in: *Orgelkunst*, jrg XXVII, 2, juni 2004, 104; Irold, in: *Vrede*, 29 september 1935.

⁹⁵ Le Bien Public, 18 november 1936; Belgisch Staatsblad, Statuten, 7 maart 1936.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

Vercruysse de Solart, de burgemeester Van der Stegen, hoogleraar-ingenieur Magnel en de bisschop werden voorafgegaan door een orgelouverture door Van den Abeele en afgesloten met een concerto van dezelfde componist.⁹⁶

Op 1 en 15 december 1940, tijdens de tweede invasie van de oosterburen, ging in de Sint-Niklaaskerk een “Orgelkonzert für die Angehörigen der Deutschen Wehrmacht” door met op het programma muziek van Bach en variaties op Mozart. De uitvoerders waren Gefreiter (korporaal) Knauer en Cyriel Van den Abeele. De verjaardag van het afsterven van Mozart (5 december 1791) bepaalde mogelijk de keuze van het repertoire.

Er werd geen commentaar op die audities gevonden. Het Laatste Nieuws berichtte tussen 9 en 16 december wel uitvoerig en geestdriftig over de reis van een groep vooraanstaande Vlaamse kunstenaars (auteurs, schilders, beeldhouwers en één architect) die, op uitnodiging van rijksminister Goebbels naar Duitsland vertrokken om aldaar verschillende steden te bezoeken. Goebbels onderhield hen in Berlijn over de grote culturele opdrachten welke het nationaal-socialistische Duitsland tijdens de oorlog en na de eindoverwinning had uit te voeren.

Van den Abeele bleef gedurende de oorlog trouw aan zijn kerk en orgel zo goed mogelijk verder de diensten verzorgen. Onder het SS-bewind waren er geen Duitse aalmoezeniers noch geestelijke bijstand door vreemden. Hij ontving hoffelijk de Duitse priesters die bij hem thuis over de vloer kwamen om missen te bestellen. En er waren mensen die zich ergerden aan die ‘Duitse missen’. De organist behield zijn publiek van trouwe bewonderaars en tijdens de concertmissen riposteerde hij heimelijk door stiekem akkoorden van het Belgisch volkslied tussen zijn improvisaties te weven.

Tijdens de tweede bezetting was de verhouding tussen de vijand en de bevolking grimmiger. De meeste uitingen van Belg zijn waren verboden. Toch werden de gelovigen in de Sint-Niklaaskerk regelmatig uitgenodigd ter H. Tafel te naderen en een vurig gebed te storten ter intentie van Vorst en Vaderland. Speciale missen werden opgedragen voor de zielerust der weggevoerden, krijgsgevangenen, gevallen soldaten en leden van het Geheime Leger. Er werden collectes gehouden voor de door de oorlog geteisterde gezinnen. Op 21 juli, de nationale feestdag en op 15 november, de dag van de Dynastie, mocht na de hoogmis de Brabançonne op het orgel gespeeld worden. Dan zaten de kerken overvol met tot tranens toe geroerde gelovigen.⁹⁷

Op 15 oktober 1941 werd onder de leiding van Louis Arschodt, leraar van het Conservatorium, opnieuw een concertenreeks van klassieke en religieuze

⁹⁶ Archief Sint-Niklaaskerk, Inauguration du travail de Restauration, 1940.

⁹⁷ M. Verleyen, ‘Lode Wils over Van de Belgische naar de Vlaamse natie’, *Knack*, jrg 39, 28, 18 juli 2009.

LIEVE VANDE CASTEELE

muziek georganiseerd. De uitvoeringen werden uitsluitend aan Gentse musici toevertrouwd en gingen iedere maand, van oktober tot maart door in de Sint-Niklaaskerk. De bedoeling was de door de crisis noodlijdende muzikanten materiële en morele ondersteuning te bieden. Naast Louis Arschodt waren lid van het uitvoerend comité: pastoor Edgard Bracq, de industrieel Philip de Béhault, de provinciale directeur van het onderwijs Richard De Wilde, de publicist Libert Ervynck, de journalist Adolphe Fordeyn, de raadsheer bij het Hof van Beroep Fernand Haus, de industrieel René Martens, de secretaris-generaal van de organisatie van de Middenstand Camille Struyvelt en de ingenieur-industrieel-senator Fernand van Ackere. De prijs per concert bedroeg vijf frank. De inschrijvingen (verzameld per wijk of parochie) waren een overrompend succes. Gravin Christine de Hemptinne was onmiddellijk enthousiast en een rist ronkende namen van de Gentse adel (inclusief uit Sint-Denijs-Westrem en Sint-Martens Latem) waren op de lijsten terug te vinden. De fine fleur uit de academische, juridische, industriële en economische wereld wou niet achterblijven. Ook personen die men eerder met het toenmalige anticlericale liberalisme zou associëren zoals bv. de politica Alice De Keyser-Buysse, ondersteunden het initiatief. De Duitse bezetter bij monde van Oberinspektor Dietz, gaf zijn goedkeuring aan het project. Orgelist Van den Abeele mocht op 18 oktober 1941 in een eerste auditie de spits afbijten met een improvisatie en met het concerto opus 4 nr 4 in fa van Georg Frederich Händel. Bij dezelfde auditie traden ook de violiste Jenny De Muynck en de zangeres Mariette Andries op. Bij de tweede editie op 22 november kwam Emiel De Groote van de kathedraal aan de beurt.

Vanaf 1942 moest de orgelman wegens hartklachten (angina pectoris) zijn werkzaamheden op een lager pitje zetten en liet hij zich soms vervangen door zijn zoon Michel. Maar na de Bevrijding in 1946 gaf hij een onvergetelijk avondrecital voor de officieren van de 'vreemde troepen' waarin hij een vol uur improviseerde: *'De kunstenaar begon met een praeludium: een parafrase op een levendig thema. Men had gezegd een murmelend en kronkelend water. Dan volgde wat men zou mogen noemen een "Landelijk Tafereel", vol dichtertelijk gevoel en verder een "Molto Vivace". De improvisatie op de "God save the King" waarmede de kunstenaar eindigde werd niet het minst opgemerkt. Eerst met brokken aangekondigd, weerklonk weldra op het groot orgel de vaderlandsche hymne van Engeland, als conclusie van dit onvergetelijke recitaal met volle kracht gespeeld. De vreemde officieren zijn de kunstenaar gaan gelukwensen op het oksaal.*⁹⁸ De muzikant had zichzelf overtroffen en met dit triomfantelijk orgelpunt nam hij afscheid van zijn majestatisch instrument.

Voor de Gentse Orgelfeesten, op initiatief van De Schalmei (gesticht in 1946) kwam er nog een laatste zwanenzang.⁹⁹ De orgels van de stad zongen hun

---

⁹⁸ De Gentenaar, 28 augustus 1946.

⁹⁹ De Schalmei, *In Memoriam*, jrg 1, 6, november 1946, p. 21.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

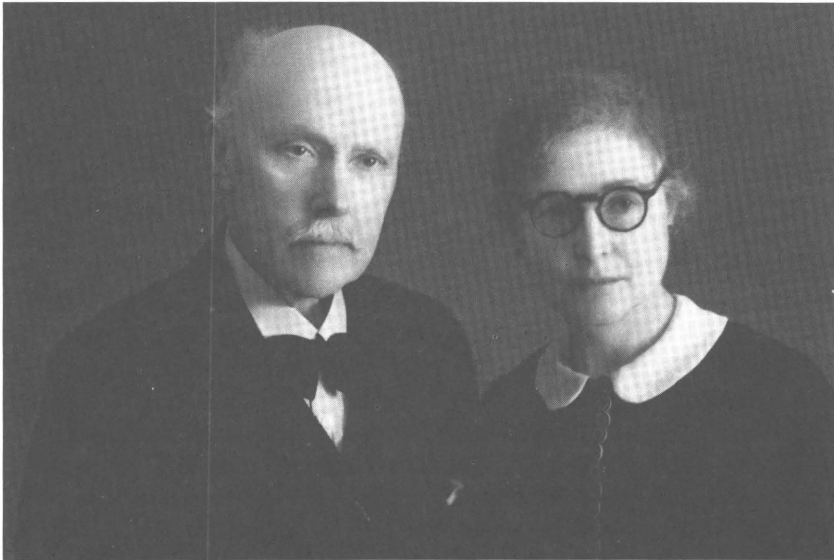
mooiste lied en Van den Abeele trapte op zondag 29 september nog eens naar het doksaal voor een improvisatie tijdens de gesolemniseerde mis voor de Orgelbouwersgilde. In vrede en zonder doodsstrijd ontving hij een goede maand later thuis de laatste sacramenten en nam hij afscheid van zijn vrouw en kinderen Michel en Christine. Hij was klaar voor de laatste klim via de Bijbelse Sint-Jacobstrap naar het Vaderhuis.

Aan de parochianen werd meegedeeld: "te 10 ½ u Sol. Uitvaart van Mr Van den Abeele, die gedurende 46 jaren koster (sic) dezer Kerk is geweest. Wij bevelen zijn ziel aan in uw godvruchtige gebeden. Gansch de week te 8u, Lof tot zielerust van onze dierbare gestorvene".

Cyriel Van den Abeele werd in 1947 als organist opgevolgd door Ferdinand Vanden Heede (°1914), afgestudeerd aan de Bisschoppelijke Normaalschool in Sint-Niklaas. Van den Heede, wiens echtgenote Billiet op de Vlasmarkt een zaak met kinderwagens runde, had in zijn villa in Deurle een eigen Stevens-orgel. Hij was een fervente duivenliefhebber en moest een keuze maken tussen zijn troeteldiertjes loslaten of de zondagdiensten opluisteren. Zo kon Remy Suys (°1919) vanaf de jaren vijftig het Cavallé-Coll orgel nog even bespelen. Toen na 1960 in Gent maar één soort elektriciteit meer bestond in plaats van twee (gelijkschakeling wisselstroom en gelijkstroom) kon het orgel niet meer elektrisch bespeeld worden en voor handbediening was de gebarsten blaasbalg buiten dienst. Suys kon alleen nog het bovenste register aan de rechter kant bespelen en schakelde noodgedwongen over op een harmonium. Het voorstel van Gabriël Verschraegen in 1960 om het instrument naar de Sint-Baafskathedraal over te brengen vond geen doorgang. Het orgel geniet trouwens, als onroerend goed vastgemaakt aan het monument, van het beschermingsbesluit van het kerkgebouw. Het bleef ter plekke versierd met duivenuitwerpselen, eieren, duivenkarkassen en stro. In 1964 - wanneer het kerkgebouw voor restauratie gesloten werd - werd het orgel in afwachting op betere tijden deskundig in goudronpapier ingepakt. In 1989 kroop de Antwerpse orgelspecialist Stanislas Deriemaecker letterlijk in het orgel. "Er zijn daar immers trappen ingebouwd om zo hoog mogelijk in het pijpenhuis te kunnen klimmen. Hij zei verbaasd te zijn over de goede staat waarin het geheel zich nog bevond ... wat niet betekent dat het orgel bespeelbaar zou zijn".¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Het Laatste Nieuws, 24 april 1992.

Afb. 7: het echtpaar Van den Abeele.

8. Opgavten uit de schaduw van de Sint-Niklaaskerk – nog meer muziek

Buiten de Sint-Niklaaskerk had Van den Abeele nog enkele vaste muzikale engagements. Zo ontving hij privéleerlingen bij hem thuis en in het jozefieten-college in Melle en verzorgde hij een aantal liturgische diensten in kapelleke Schreiboorn en in de kerk van de paters franciscanen.

8a. Privés in zijn woonst

Van den Abeele moet ook een uitstekend pianist zijn geweest. De piano was hét instrument voor de huiskamer maar het salonleven van de burgerjuffers was niet zijn natuurlijke habitat. Op zijn zwarte Van Hyfteklavier gaf hij les aan jonge organisten die wilden promoveren en aan een aantal acteurs van de opera waaronder Raph Machiels (tevens kapelmeester Sint-Niklaaskoor en gehuwd met Meyvaert, beiden afkomstig uit de Veldstraat). Wanneer hij echt talent ontdekte, zoals bij Jan De Brabandere, verwees hij de betrokkene door naar het Conservatorium. Pater Jan De Brabandere behaalde uiteindelijk aan de Colombia University in New York het doctoraat muziekwetenschappen met de prijs American Eagle voor een 'dedication song' *Amerika* getiteld. Hij kreeg tevens de Italiaanse Tweede Prijs van Rome met *Il mare* en won in 1970 met *Der Tod eines Kindes* de Unicef-prijs van Lausanne.¹⁰¹ In zijn herinneringen

¹⁰¹ A. Defoort, red., *Lexicon van de Muziek in West-Vlaanderen*, dl II, Brugge, 2001, pp. 67, 70.

blijft hij nog altijd vol bewondering voor de orgelspeler van de Sint-Niklaaskerk, die een persoonlijke vriend van zijn vader, tandarts De Brabandere was.

8b. La Maison de Melle, lez-Gand

Twee maal per week bracht de tram Van den Abeele naar de kloosterschool van de paters jozefieten in Melle. De jozefieten is de enige priestercongregatie die in het bisdom Gent ontstaan is. Kanunnik Constant Guillaume Van Crombrugge (1789-1865) startte zijn stichting in 1817 in Geraardsbergen maar verwierf toch vooral bekendheid met het pensioonaat in Melle. 'La Maison de Melle, lez-Gand, institution littéraire, scientifique, commerciale et industrielle' was op Engelse leest geschoeid en internationaal gerenommeerd. De kinderen uit rijke families afkomstig, doorliepen van 7 tot 13 jaar het 'Collège des petits', tussen 13 en 16 jaar het 'Collège des moyens' en boven de 16 het 'Collège des grands'. Een aantal industriëlen die hun 'fistons' hier inschreven, begiftigden er het musée d'Ethnographie et de Géographie, het musée Commercial et Industriel en het Musée de l'Histoire Naturelle. Er was een eigen voetbalploeg met uniform in Engelse snit.

Naast de sport kreeg ook de muziek bijzondere aandacht. De school had een eigen orkestje en er stond een klein orgel in de kapel. *Le chant des Mellistes: On y revient toujours* (tekst van Van Waesberghe en muziek van Louis De Clercq), in 1856 ontstaan, verwees naar de hechte band tussen student en instelling. De vele buitenlandse leerlingen die naar hier kwamen om Frans te leren, namen nogal wat particuliere lessen. Befaamde musici met een conservatoriumbul waaronder Jules en Emiel De Groote, Delhougne, Jos De Maeght, V.De Vogelaere, Isidore De Vos, Ervinck, R Henderick, Emiel Hullebroeck, Jan Torck, Cyriel Van den Abeele en Paul Wante, hebben hier een mooie bijverdienste gevonden.

Het college gaat prat op haar mecenaat t.a.v. François Auguste Gevaert die hier op 17 jaar zijn debuut als pianoleraar maakte en hier in 1846 zijn eerste cantate "Les Vacances" (en niet "België") uitvoerde. Het jaar 1847, waarin hij de prijs van Rome ontving, componeerde hij voor zijn leerlingen uit Melle de cantates "Chant de Fête" en "Le Lion de Flandre". Met de cantate "Le Départ" verliet hij in 1848 het college om een plaats op het internationale podium te veroveren.¹⁰²

Het uitgebreide muziekarchief van de colleges van Geraardsbergen en Melle¹⁰³ getuigt van de veelvuldige opdrachten naar Vlaamse componisten (met of zonder leraarsfunctie) voor liederen, cantates en zangspelen ter gelegenheid van feestelijkheden. Van Karel Miry (1823-1889) zijn 'Le Bon Berger', 'Les souvenirs de Melle', 'Ce que disent les fleurs', 'Les petits fleuristes de Melle',

¹⁰² Maison de Melle, *Annuaire* 1923, Gent, jrg 60.

¹⁰³ KU Leuven, Archief van de Centrale Bibliotheek, recent ontsloten muziekarchief van de jozefietencolleges Geraardsbergen en Melle.

'Nos Chants, nos Fleurs et nos Portraits', 'A St Louis', 'Si j'étais', 'Ses Bienfaits et nos Sentiments' en 'Dialogue' bewaard gebleven. Leraar Isidore De Vos (eerste prijs van Rome in 1875) componeerde 'Notre Dame de la Maison de Melle', 'L'Ange de Melle', 'A notre Saint Patron', 'Saint-Louis de Gonzague' et 'Scènes lyriques'. V. De Vogelaere (1871-1917) toondichtte de 'Marche des footballistes' voor de 'cour des grands'. Er werd geen gelegenheidswerk van Van den Abeele aangetroffen, wel twee partituren 'Laudate Dominum' en 'Salve Regina', overdrukjes van de publicatie in *Musica Sacra* in 1898-1899.

In de Revue Melliste, maandelijks orgaan van 'la maison de Melle' werd Van den Abeeles deelname aan de feestelijkheden ter gelegenheid van de afgestudeerden uit de retoricaklas tweemaal bewierookt. In 1925 ondertekenden 23 studenten en hun leraar een brief met dank aan de organist "*qui s'est dévoué si généreusement pour développer en eux le goût pour la grande improvisation musicale*".¹⁰⁴ Retoricastudent Jacques Gauthier wiens klas in 1926 een privéauditie kreeg in de Sint-Niklaaskerk gaf zijn onvergetelijke impressies als volgt weer: "*Quel calme et quelle reposante fraîcheur dans cette église où les Rhétoriciens viennent écouter le talentueux artiste Monsieur C. Van den Abeele! Une lumière tamisée descend des verrières gothiques et projette sur les dalles l'ombre flou des chaises. D'énormes piliers aux contours finement découpés vont se perdre dans l'obscurité des voûtes séculaires. Que de mystères d'architecture se devinent sous le malencontreux platras qui recouvre les lignes en relief de fenêtres, aveuglées dans la suite. Et voilà que tout à coup, les ogives immenses sont secouées d'un long frémissement. Une cataracte d'accords puissants déferle du jubé et emplît la nef. C'est le maître Van den Abeele qui, le regard fixé au loin et assis devant son triple clavier d'ivoire jauni, prélude au thème du "Veni Sancte Spiritus". Nous sommes dans l'octave de Pentecôte. Ce grand chrétien s'inspire presque invariablement de la musique sacrée. Et durant plus de quarante minutes, ce thème magnifique lui servira de prière. Tantôt, l'orgue se fait majestueux, interprète de toute la foule, implorant à grands cris les lumières de l'Esprit-Saint; les bombardes et les trompettes dominant par leur sonorité éclatante, le choral soutenu des autres jeux. Tantôt l'orgue se fait doux, humble, suppliant: les voix célestes et les voix humaines se font si tendres qu'on dirait des anges à genoux devant le Tout-Puissant et une méditation profonde. Et l'improvisation continue, trouvant toujours des accents nouveaux pour le thème sacrée. Et quand son âme s'est abimée devant le mystère qui devait "renouveler la face du monde"; quand le chrétien a senti sa prière exaucée, alors c'est une explosion de joie qui s'exteriorise en une avalanche de gammes et de mélodieux accords. Après le concert, nous nous sommes rendus au jubé, où le maître voulut bien nous entretenir de son instrument et de sa carrière".*¹⁰⁵ In Melle was Van den Abee-

¹⁰⁴ Revue Melliste, jrg 5, juli 1928.

¹⁰⁵ J. Gauthier, 'Récital d'orgues à l'église St-Nicolas, in: *Revue Melliste*, jrg 6, 8 juni 1929, p. 242.

le overigens vooral bevriend met de collega-lesgevers architect-kunstschilder Adolf Baeyens en de filoloog Albert Vereecken. De begin- en einddatum van zijn leraarsambt is niet bekend. In ieder geval dienden in 1940 alle lekenleraars het instituut te verlaten om problemen met de bezetter te vermijden.

8c. Kapelleke Schreiboorn

Traditioneel verzorgden de organisten van de Sint-Niklaaskerk ook enkele diensten in de kapel van het voormalige Hebberechtsgodshuis in de Kortrijksepoortstraat, beter bekend als Schreiboorn. Van den Abeele bespeelde er elke tweede zondag van de maand het orgel. Sinds 1869 was het godshuis in het bezit van de Congregatie van de Kindsheid Jesu.¹⁰⁶ In 2006 heeft de Orde het complex verlaten.

In Schreiboorn hangen zeventig kinderportretten die als devotiestukken of dankoffer aan de kapel werden geschonken. Door stijlvergelijking meende M. Fredericq-Lilar met grote waarschijnlijkheid vier afbeeldingen aan Anna Maria Van Reysschoot te mogen toeschrijven. Anna Maria Van Reysschoot (1758-1850), de twintig jaar jongere zus, leerlinge en medewerkster van kunstschilder Pieter-Norbert (1738-1795) bracht hier haar laatste levensjaren door als meesteresge of econome van het toen nog burgerlijk godshuis Schreiboorn. Elvire Van Reysschoot vertoefde hier van 1952 tot aan haar overlijden in 1956. Zij was een dochter van de organist Désiré en zus van de componist Dorsan Van Reysschoot.¹⁰⁷

8d. Paters franciscanen

Cyriel Van den Abeele speelde ook maandelijks in de Oude Houtlei bij de paters franciscanen die over hem getuigden: *'Medebroeder Cyriel was een zwijgzame, daarom geen teruggetrokkene. Integendeel hij kon gemoedelijk, o, zoo hartelijk met u omgaan.'* *'Zijn ingetogenheid kreeg een speciale uitdrukking wanneer men hem aan 't orgel zag, dan lag er als 't ware een afwezigheid in zijn blik, een aanvoelen van zuiverder ruimten, een puren in einders van naamloos geluk'* *'Wij zien hem nog onopgemerkt de maandvergadering binnenglippen, tusschen twee diensten in, ons eigen maandelijksche H. Mis opluisteren met zijn beroemd geworden improviseeren ... en dan verontschuldigde hij zich weer, fluisterend dat hij niet kon blijven, dat een nieuwen dienst hem riep ... Nooit heeft men de gelegenheid gehad hem te bedanken ... echter nooit heeft hij ontbroken: hou en trouw aan zijn Derde-Orde en ... ridderlijk als St.Frans'*.¹⁰⁸ De onverminderde trouw aan zijn franciscaans ideaal bekroonde hij met de Coletacantate.

¹⁰⁶ M. Daem, *Votiefschilderijen en mirakelboek van Kapelletje Schreiboorn te Gent*, Gent, 1975, p. 20.

¹⁰⁷ L. Vande Castele, 'Women artists in Ghent at the End of the Ancien Régime', in: *Jaarboek Koninklijk Museum voor Schone Kunsten*, Antwerpen, 2000, pp. 212-221.

¹⁰⁸ Paters franciscanen, 'Een begenadigd kunstenaar ging ter ziele', in *'t Serafijns Wachtwoord*, Gent, 1946.

8e. Gelegenheidsoptredens¹⁰⁹ (chronologisch weergegeven)

In 1910 vierde het Conservatorium de 75ste verjaardag van haar stichting. Onder de leiding van directeur Mathieu werd een avond gewijd aan de uitvoering van werken van toondichters die hier hun opleiding genoten. Het flamingante weekblad Volksbelang hekelde dat er geen gebenedijd woord voor Karel Miry kwam en met geen woord werd herinnerd aan de uitstekende toonkundigen die van hem hun eerste onderwijs in de compositie ontvingen. ‘Moeten misschien ook de namen van al die Vlaamsche toondichters doodgezwegen worden?’¹¹⁰ Ook de jonge laureaat Cyriel Van den Abeele kwam niet ter sprake.

Hij schreef in 1911 de muziek voor het zang- en bijbelspel ‘David’ getiteld, vrij in het Nederlands bewerkt naar de tekst van P.F. Chaffour, s.j. Uit de jaargang 1911-1912 van “Toon- en Tooneelkundige Avondstond”, blijkt dat de Katholieke Tooneelmaatschappij ‘Nut in ’t Vermaak’ hiervan een opvoering met 75 uitvoerders bracht. De opbrengst van het feest diende tot de stichting van studiebeurzen voor de katholieke middelbare scholen.

De koren werden aan de Sint-Ceciliakring toevertrouwd, dat onder de leiding stond van de heer De Scheemaeker. Met medewerking van prof. J. De Clercq van de Gentse Hogeschool werden de verschijning der engelen en de verheerlijking van David met bijzondere lichteffecten weergegeven. In het uitgebreide tekstprogramma werd van bij het eerste tafereel de componist bewierookt: “Zoo eenvoudig de herderszang, zoo vol eerbied is de lofzang der offeraars en terwijl in het treurlied van David de smart doorstraalt, zoo hoort men in het engelenkoor een melodieuze stijl dewelke, door rijke samenwerking, de machtigste begoocheling teweegbrengt. Het is ten andere, dit zelfde engelen motief dat terugkomt tweestemmig verwerkt in het tweede bedrijf, om ook het zesde tafereel te sluiten in een machtig gemengd koor”.¹¹¹

In een optimistische belle epoquesfeer etaleerde de Gentse burgerij haar welstand op de Wereldtentoonstelling die doorging van april tot november 1913. Dorsan Van Reysschoot, zoon van Désiré, werd als kunstbestuurder voor de muzikale opvoeringen aangesteld. Buiten een openings- en sluitingsconcert werden elke zaterdagavond grote concerten voorzien.¹¹² Het Franstalig karakter van het evenement werd door Vlaamse groeperingen bestreden en doorbroken met een Hedendaagsche Vlaamsche Muziekplechtigheid. Op vrijdag 19 en zaterdag 20 september werd in het Feestpaleis een overzicht gegeven van liederen en werken van een 35-tal Vlaamse meesters. De meeste toondich-

¹⁰⁹ Privéarchief.

¹¹⁰ Koninklijk Muziekconservatorium van Gent, 1835-1910, 75e verjaring zijner stichting, Gent, 1911, p. 50.

¹¹¹ Tekstbrochure Toon- & Tooneelkundige Avondstond, *Opvoering van het Bijbelspel David*, Gent 1911-12.

¹¹² E. De Keukeleire, *De Wereldtentoonstelling van 1913 te Gent. 1896-1920. Verzameld uit 31.600 kranten*, Gent, 2004, p. 155.

ters leidden zelf de uitvoering van hun creaties. Uit de Gentse school kwamen Arthur De Hovre, Henry Georges D'Hoedt, Robert Herberigs, Emiel Hullebroeck, Jaak Opsomer, Paul Lebrun, Oscar Roels, Franz Uyttenhove, Jozef Van der Meulen en Leo Van Gheluwe op het podium. Als apotheose kwam de uitvoering van De Schelde van Peter Benoit onder de leiding van Emile Mathieu van het Gentse conservatorium op zondagnamiddag 21 september. Ondanks allerlei pesterijen en getouwtrek vanuit Franstalige hoek werd het optreden een succes.¹¹³ Van den Abeele stond niet op de agenda.

In december 1931 werd onder de leiding van Louis Arschodt een concert voor gewijde en ernstige muziek georganiseerd in het Conservatorium. Toen ging het leeuwenaandeel van het programma wel naar Van den Abeele, die er eigen werken waaronder *Op weg naar de nachtmis*, een *Offertorium* en een greep fragmenten uit een *mis in Fa kleine terts* en composities van Corelli, Bach en Franck uitvoerde. Muziekrecensent Lambrecht Lambrechts blokletterde toen: 'in het Conservatorium kregen wij een selectie te hooren, die ons een ongevoon hoogen dunk van zijn gaven en zijn techniek heeft geschonken' en: 'edele, voorname en stijlvolle muziek, een stroom van melodie ... onberispelijk schoon'.¹¹⁴ Een zekere L. Veire beëindigde zijn naar aanleiding van deze auditie uitvoerige 'Hulde aan Cyriel Vanden Abeele' "een overwinning, bijzonder voor den scheppenden Kunstenaar, die hier het bewijs heeft gegeven dat hij gevoel en fantasie bezit, dat hij beschikt over ware schatten van melodie en harmonie, dat hij de innigste verzuchtingen en de heerlijkste droomen weet om te tooveren in levendige, zangerige en bezielde muziek. Vanden abeele een meester orgelist het is insgelijks één van onze welsprekende en onze best gewapende componisten".

Inspeelconcerten waren een uitzonderlijke kans om buiten de traditionele kerkdiensten talent te demonstreren. Van den Abeele heeft op 31 januari 1932 het nieuwe orgel van de Sint-Ghislenuskerk in Waarschoot ingehuldigd en ingespeeld. Om de gebeurtenis een zekere luister te geven waren naast de clericus ook de burgerlijke en rechterlijke overheden uitgenodigd. Het programma vermeldde: *Marche, Voorspel en Fuga, Adagio Cantabile, Fantazia, Noël en Finale* van de componist.¹¹⁵ De kerk zat bomvol nieuwsgierigen die wellicht verwachtten wat lustige deuntjes te horen, want naarmate de auditie vorderde, verminderde het aantal toehoorders tot uiteindelijk een kern van ware muzikliefhebbers geboeid bleef luisteren. Bij zijn buitentreden werd hij warm geluk

¹¹³ Affiche op de tentoonstelling *Defitg vermaak, ijdel vertier. Burger en ontspanning in Gent rond de belle époque* (niet in catalogus), Gent, Caermersklooster 17 juli-13 september 2009.

¹¹⁴ L. Lambrechts, *Het Volk*, 27 december 1931.

¹¹⁵ Parochiale Kerk van Waarschoot, Aankondiging plechtige inwijding en inhuldiging van het Nieuw Orgel, 1932.

LIEVE VANDE CASTEELE

toegewenst.¹¹⁶ Het instrument was van de hand van de gebroeders Reygaert uit Geraardsbergen, die wel het pijpwerk van het vorige orgel van Van Peeteghem uit 1760 gebruikten. Betrokken orgel is in de nieuwjaarsnacht van 2001 op 2002 door brandstichting in de kerk zwaar beschadigd en vervangen door het huidige barokke Kleuker-instrument.

Jos De Maeght (1895-1951), kapelmeester van de kathedraal en leraar aan het Sint-Lievenscollege, werd de stichter, leider en bezieler van een concertreeks rond het werk van Vlaamse componisten. Deze concerten begonnen in 1920 werden tot aan de Tweede Wereldoorlog georganiseerd. Het jaarlijkse feest ter ere van de Superior van het Sint-Lievenscollege, kanunnik Van der Straeten, werd op 7 maart 1932 extra luisterrijk gevierd. Een uitgelezen orkest van veertig muzikanten, onder leiding van Jos De Maeght opende de avond met de majestueuze ouverture van 'Polyeucte' van Edgard Tinel. Hierop volgde de 'ongemeen stoer en sterk contrapuntisch geschreven 'Largo' van Cyriel Van den Abeele.' 'Van den Abeele werkt met moderner palet; men hoort als het ware de symfonie van het orgel in de betonvaste onderlagen zijner kompositie bruisen, en het blijft onze vurigste wensch dit werk nog elders te kunnen hooren'.¹¹⁷

De preciese stichtingsdatum van het Gentse Schola Cantorum is onbekend. In 1453 traden ze op in de "Schepencamere" voor het stadsbestuur. Priesterleraar Van Laere van het Sint-Lievenscollege nam in het schooljaar 1928-29 opnieuw de draad op. In 1931 telde de Schola van Sint-Baafs 140 leden, waaronder 70 kinderstemmen (45 sopranen en 25 alten), allemaal leerlingen van het Sint-Lievenscollege en 70 mannenstemmen, waaronder 50 seminaristen en 20 heren-liefhebbers uit de stad. Op Pasen 1932 werd samen met dit koor de acapella-mis *Ave Maria Stella* van Van den Abeele in de kathedraal uitgevoerd onder de leiding van de zangmeester E.H. Van Laere.¹¹⁸

Le Bien Public ontketende daarop een hele polemiek: *C'est la première fois, croyons-nous, que la musique dite moderne résonnera dans l'antique cathédrale...* 'Cette musique très souvent dissonante semblera assez creuse. Du reste, un style moderne est presque toujours lourd et monotone ... Le modernisme musical est incapable de s'adresser au coeur... quelles hérésies musicales et quelles contorsions de voix par moments! ... l'or pur en un vil plomb s'est changé...'¹¹⁹ De archivaris van het bisdom Gent, kanunnik Gabriël Van den Gheyn (1862-1955), een veelzijdig begaafd en kunstminnend man, nam persoonlijk in een uitgebreid wederwoord in dezelfde krant de verdediging van de componist op zich en sprak van 'cette oeuvre d'un très grand et incontes-

¹¹⁶ Streekkrant, anonieme berichtgeving, s.d.

¹¹⁷ De Standaard, 18 maart 1932.

¹¹⁸ W. De Rycke, e.a., *Over Sint-Lievens gesproken. 1865-1991*. 125 jaar Sint-Lievenscollege, Gent, 1991, p. 159.

¹¹⁹ Le Bien Public, 24 maart 1932.

table mérite'. Hij bekende zelf onder de indruk gekomen te zijn *'du caractère absolument religieux qui se relève, pour ainsi dire, à chaque page'*. *"Ne parlons pas du Kyrie puisqu'on est unanime à l'admirer. Mais ce début du Gloria, cette magnifique interprétation du Crédo, cet Hosanna du Sanctus très impressionnant et de si haute envolée, ce dona nobis pacem, sublime prière bien digne de couronner une oeuvre qui s'inspire d'un souffle si profondément pieux'* Hij ontzenuwde ook de bewering dat de uitvoering in tegenstrijd zou zijn met le *Motu proprio* en voegde er tot slot aan toe dat : *'L'église a toujours reconnu favorisé le progrès des arts'*.¹²⁰

Een aantal werken van de componist werden op 20 december 1931 terug op het podium van het Conservatorium gebracht tijdens het Muzikaal Kunstfeest (Louis Arschodt-31ste Volksconcert). Deze keer klonk *Op weg naar de midernachtmis Adeste*. Het betrof de eerste uitvoering van het kerstlied, in 1931 gecomponeerd. Daarna volgde zijn *Fragmenten der Mis in Fa kleine tertis* voor drie vrouwenstemmen, orgel en strijkkwartet, tussen 1898 en 1931 getoonzet. Bij de aankondiging van het 32ste Volksconcert in het Conservatorium, deelde Arschodt mee dat, op algemeen verzoek, een tweede uitvoering van de mis van Cyriel Van den Abeele zal worden gebracht met drie vrouwenstemmen, orgel en een orkest met 150 uitvoerders.

In 1931 werd de *Cantate jubilaire* op tekst van de priester-dichter Camille Melloy (geboren Camillus De Paepe – kloosternaam Théodule) door Van den Abeele getoonzet. De jozefiet Melloy (1891-1941) was een vooraanstaand figuur in de toenmalige literaire wereld. Zijn dichtbundel *Retour parmi les hommes* werd in 1931 door de Franse Academie voor Taal- en Letterkunde bekroond en met zijn bundel *Enfants de la terre* (opnieuw in Parijs uitgegeven) verwierf hij in 1934 de Edgard-Poe-prijs. In 1938 werd hem het ereteken van Ridder in de Orde van het Erelegioen toegekend, de toen hoogste burgerlijke onderscheiding in Frankrijk. Door auteurs als Stijn Streuvels en Felix Timmermans in het Frans te vertalen, maakte hij Vlaanderen bekend in het buitenland. In 1928 begon hij te doceren aan de poëties van het jozefietencollege in zijn geboortedorp Melle en werd aldus een naaste collega van Van den Abeele.¹²¹

De jubileumcantate werd in mei 1932 uitgevoerd ter gelegenheid van het eeuwfeest van O.L.Vrouw ten Doorn in Eeklo. In het tijdschrift van de school verscheen een foto van de uitvoerders met de componist (afb. 8). Zowel de poëet als de toonkunstenaar werden in de pers bejubeld: *"Le cantate est un mois de Marie tout en fleurs et en soleil: le poème de Camille Melloy", "Ce chantré délicat et fervent de perfections de Dieu, des vertus de Marie, des fraîches beautés de la nature... avec ses chœurs alternés d'enfants et de jeunes filles, se prêtait à une interprétation pleine de fraîcheur et candide. Mais je ne sais*

¹²⁰ Le Bien Public, 30 maart 1932.

¹²¹ St. Vanclooster, 'Camille Melloy', in: *Zacht Lawijt*, 1, oktober 2001, pp. 34-39.

LIEVE VANDE CASTEELE

*quel compositeur eut pu mieux exprimer que M. Van den Abeele, ces ferveurs à genoux ... Le charme de cette musique, c'est l'alliance de tant de délicatesse et d'une solidité inattendue. La clarté du matin, le son des cloches ou du chalumeau, l'élan de la jeunesse sont tissés avec une finesse toute féminine sur une trame ferme et pleine. Le "Gloire à Dieu! Gloire à Marie!" final est grandiose, d'un enthousiasme qui se possède et grandit jusqu'au Ciel sans s'égarer ou trembler un moment".*¹²² Deze keer was Van den Abeele wel met een Franse tekst scheid gegaan en had na de feestmis met zijn spel de Brabantse in goede banen begeleid. Een musicienne en oud-leerlinge gaf haar doorgrondte impressies over de cantate weer in het tijdschrift van de Orde van de zusters van Liefde.¹²³

Afb. 8: het jubileumcantate te Eeklo, in aanwezigheid van de organist en het koor.

¹²² Mlle Biermé, 'Le Centenaire de Notre-Dame aux Epines à Eecloo', in *La Libre Belgique*, 14 mei 1932.

¹²³ M.P. Tackx, 'Impressions d'une musicienne', *Caritas*, jrg 25, 4, juli-augustus 1932, pp.112-113.

Herdenkingsfeest Sint-Coleta van 18 tot 22 juni 1947.

Het leven van Sint-Coleta van Corbie (Corbie lag op de grote heirbaan van Gent naar Parijs), werd kort na haar dood door haar biechtvader Pierre de Vaux neergeschreven. Een geïllustreerde handschriftenkopie vervaardigd in opdracht van Margaretha van York, derde echtgenote van Karel de Stoute, werd aan het Gentse klooster der arme claren-coletienen geschonken.¹²⁴ Coleta (1381-1447) kreeg van de toenmalige tegenpaus Benedictus XIII volmachten om de Orde der clarissen, destijds verzacht door paus Urbanus IV, in haar oorspronkelijke strengheid te herstellen. Zo kwam zij met toestemming van de stadsmagistraat in 1442 naar het klooster Betlehem in de Goudstraat in Gent, waar zij tijdens een tweede verblijf in 1447 zal overlijden. In 1807 heiligverklaard door Pius VII, wordt zij onder de Vlaamse heiligen gerekend. De relaties tussen de zusters coletienen en de Sint-Niklaaskerk waren traditioneel hecht. Désiré Ignace Verduyn (1792-1869, deken van de Sint-Niklaaskerk, nam tevens de taak van biechtvader en directeur van de zusters arme claren-coletienen op zich en hielp hun een nieuw klooster in Dendermonde bouwen. Volgens de traditie was de moeder van Coleta ruim 60 jaar bij de bevalling van het meisje. Vandaag trekken nog gelovigen naar de arme claren-coletienen in de Rabotstraat in Gent om de mantel van Coleta even op de schouders te nemen om de vervulling van een kinderwens te bekomen.

In een historische stoet werd het reliekschrijn met het kostbare gebeente van de heilige, dat speciaal uit het Franse Poligny was overgebracht, rondgedragen. Zo kort na de oorlog was het België-gevoel nog vrij levend en kwam er hulde uit alle hoeken van het land. In de stoet figureerden groepen uit Aalst, Antwerpen, Boom, Brugge, Brussel, Ciney, Dendermonde, Doornik, Edingen, Geraardsbergen, Genk, Hasselt, Ieper, Kortrijk, La Louvière, Leuven, Lier, Lokeren, Namen, Nieuwpoort, Oostende, Roeselare, Ronse, Sint-Niklaas, Sint-Truiden, Tongeren, Turnhout, ... De mensen verdrongen zich van aan de Begijnhoflaan tot aan de Sint-Jacobskerk (parochiekerk waar de heilige stierf) waar een vierstemmige gelegenheidskantate met begeleiding van orgel en strijkkwartet, compositie door wijlen Van den Abeele onder de leiding van Jef Verniers voor het eerst werd uitgevoerd. Marie-Josephe, de oudste dochter van de componist, had toen zes jaar geleden in het monasterium Betlehem haar geloften afgelegd. Door de pers werd vol lof gejubeld over de begeistereerde toonzetting van de toch zelf voor die tijd wel loodzware tekst van Toon de Mindere.¹²⁵ Dezelfde grootse kantate werd een week later, op zondag 29 juni voor de tweede keer in openlucht opgevoerd in Dendermonde voor het klooster van de arme claren. De tachtig uitvoerders uit het Sint-Gregoriuszangkoor der collegiale kerk van Dendermonde en het scoutskoor stonden daar onder leiding van de heer Suys.

¹²⁴ C. Van Corstanje, e.a., *Vita Sanctae Coletae (1381-1447)*, Tielt, 1982.

¹²⁵ De Gentenaar, 23 juni 1947; De Nieuwe Landmacht, 23 juni 1947; Het Volk, 29 juni 1947.

9. De burgerman

Cyriel Van den Abeele was een vriendelijk en voorkomend man, groot van gestalte en met de allure van een maestro. Voorzien van een grote snor kwam hij uitgelezen naar buiten in pak, met strikje en artiestenhoed, en een lange frak waar zijn pijpje uitkwam. Die jas, in de kerk steeds aan een houten kapstok met nagels aan het oksaal opgehangen, werd aldus door Jules De Bruycker vereeuwigd (afb. 9). Jules de Bruycker was sinds 1936 een vertrouwde verschijning, die hij bijna dagelijks in de Sint-Niklaaskerk ontmoette en voor wie hij ooit model stond (portret niet teruggevonden). De organist rookte graag een pijp of sigaar en kon genieten van een geurige koffie in het Grand Café. Hij hield van klare wijn en een rechtoe-rechtaanstijl, wars van kaponses en forum. Hoewel hij in een vertrouwde omgeving gemoedelijk en grappig uit de hoek kon komen, leidde hij een sterk innerlijk leven en liet zich zelfs voor de nabestaanden moeilijk kennen. In gezelschap was hij doorgaans ernstig, zwijgzaam en ingetogen, al te nederig maar wel warm en betrokken. Hij was meestal goedgeluimd en verborg op een bijna heroïsche manier zijn beroepsperikelen voor de huisgenoten.

De dagelijkse trapklim (84 treden) naar zijn instrument was de enige sportprestatie en ook handenarbeid was niet aan hem besteed. Vóór het krieken van de dag moest hij uit de veren en na de middag vergezelde Klaas Vaak hem als ongenode gast. Dan dutte hij van moeite in met heel wat gesneuvelde pijpjes (die moesten van terre cuite zijn) als gevolg. Voor lectuur was er buiten de dagelijkse pers weinig tijd en weinig geduld. Bij een nieuwe roman nam hij het eerste en laatste hoofdstuk door en beweerde dat hij er de rest wel zelf kon bijfantaseren. In de bibliotheekkast was Jules Verne (1828-1905) goed vertegenwoordigd. Hij was een fervent bewonderaar van het eerste uur van de stripauteur Hergé (1907-1983), die toen nog niet door politieke correctheid werd belaagd. Wekelijks werd uit *Le Vingtième Siècle* de strip *Tintin et Milou* verwijderd, en later door zoon Raphaël met lijm en pers tot een boek verwerkt. Zoals met Jules Verne kon hij in zijn hoofd en zonder lastige verplaatsingen met reporter Kuifje op avontuur in alle landen van de wereld.¹²⁶

De vriendenkring werd bepaald door zijn werkomgeving en telde vooral priesters en kunstenaars. Zijn kinderen citeren op de eerste plaats dirigent Louis Arschodt (1879-1946), pionier in het bespelen van de viola da gamba en leraar kamermuziek en strijkkwartet aan het Gentse Conservatorium, die daags na hem (op 3 november) in Sint-Amansberg overleed. Zij werden beiden op het-

---

¹²⁶ M. Van Nieuwenborgh, 'Hergé in het harnas van Kuifje', *Knack Spécial*, 10 september 2009. Er bestond geestelijke verwantschap tussen de auteurs Verne en Hergé. Palmyrin Rosette, uit de roman 'Hector Servodac' van Verne stond model voor Hergés professor Zonnebloem, p. 43.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

zelfde moment begraven.¹²⁷ Als trouwe vriend gold ook kunstschilder Adolf Baeyens (1886-1969) uit de Frère Orbanlaan, collega aan het college in Melle en auteur van “*De Zang der Torens*”, een overzicht van de Mariaverering in ons land. Baeyens, die excelleerde in bostaferelen, schilderde ook portretten, marines, bloemen en landschappen en exposeerde dikwijls in het “Salon d’Hiver” te Parijs.

De franciscaan Andreas Bosteels (1901- 1970) die meer dan 900 voornamelijk religieuze werken schilderde, mocht zich ook een vertrouweling noemen. Via zijn vriend tandarts-melomaan De Brabandere kende hij diens patiënt, de mystiek-religieuze schilder Oscar Colbrandt (1879-1959). Hij had intense contacten met een Franse priester (Jos. Joubert?) die een uitstekend musicus was. Abbé Van den Eede, directeur van het begijnhof Ter Hoye kwam geregeld met zijn koster die ook Cyriel heette, op bezoek.

Het Conservatorium, dat pas in 1941 volledig Nederlandstalig werd en de Kerkfabriek waren conservatieve Fransgezinde bastions waar hij moeilijk mee om kon. Individueel kon hij het met fijnbesnaarde francofonen wel vinden. Hij was bevriend met de huisarts die een Franssprekende vrijmetselaar was. Hij besepte ook dat de *beau monde* het meest zijn werk apprecieerde en bereid was wat meer voor een bestelde mis neer te tellen.

De Rode Hoed, oorspronkelijk het neringhuis van de kruideniers waar Dürer ooit logeerde tijdens zijn bezoek aan de Nederlanden (1520-1531), bestond in zijn tijd uit een centraal café en restaurant waar boven bijeenkomsten gehouden werden, vooral door organisaties van roomse signatuur. Hier vergaderden de Katholieke Burgerkring, het Algemeen Syndicaat van reizigers, bedienden en patroons en het Algemeen syndicaat van de middenstand. De *Gé Catholique* (katholieke studenten) opgericht in 1879 was er thuis. De Rodenbachvrienden, een studentenvereniging in mei 1888 gesticht met de leuze: ‘Alles voor Vlaanderen en Vlaanderen voor Christus’, verzamelde hier vooral in verband met de Vlaamse kwestie. Maar er werd ook gemusiceerd. De Muzikale Verbroederling, de Koorvereniging St. Cecilia, de Gentsche Vereniging voor Kunstzang (onder leiding van Karel De Sutter) en het St-Niklaaskoor hadden er hun lokaal. Op één getuigenis na van Maurice Snoeck uit Cleveland (Ohio): ‘ik behoorde tot zijn koor in ‘t rood hoedje’, zijn er geen bewijzen waar hij allemaal bij betrokken was.

---

¹²⁷ F. Roquet, *Lexicon Vlaamse componisten geboren na 1800*, Roeselare, 2007, p. 23; De Gentenaar, 5 november 1946.

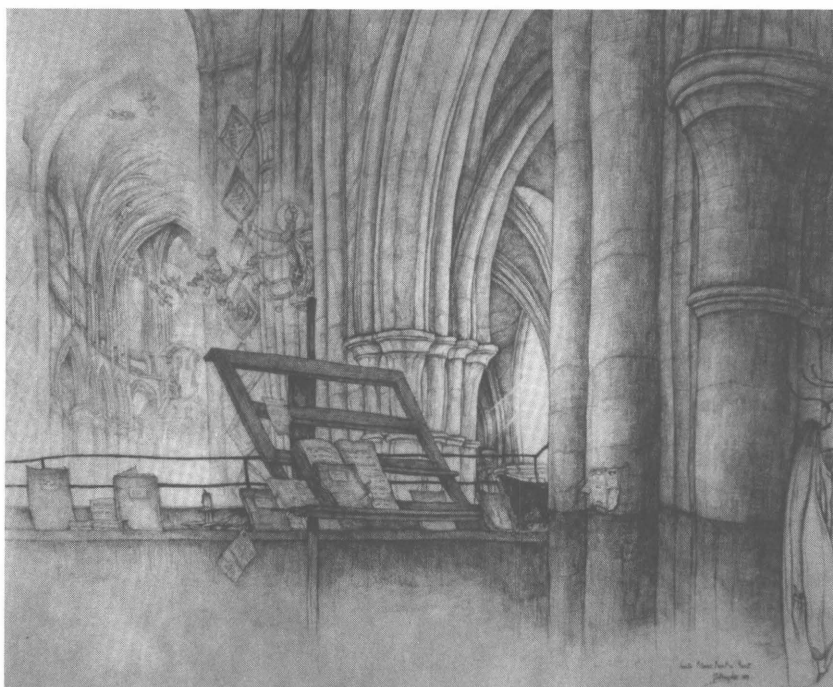
10. Nazaten

1. Marie (april 1907-juli 1907)
2. Marie-Josophe (1909-1973), zuster Amata, koorzuster bij de arme clarencoletienen te Gent. Sprak op 28 augustus 1940 haar eeuwige geloften uit.
3. Antoinette (1912-2003), in 1936 gehuwd met Dr. Sc. Edmond Vande Casteele (1906-1995). Twaalf kinderen
4. Gabriël (1913-1986), licentiaat kunstgeschiedenis en oudheidkunde. Lesgever in het Hoger Sint-Lucasinstituut Gent en koster-organist in de Livinuskerk in Ledeberg. Gehuwd met Rosa Bellon (1915-1996), kunsthistorica. Geen kinderen.
5. Raphaël (1915-1985), studies Sint-Lucasinstituut voor publiciteitstekenen en fotografie. Kunstfotograaf. Gehuwd met onderwijzeres Maria Van Speybrouck (1916-2005). Zes kinderen
6. Beatrice (juli 1916-september 1916)
7. Michel (1919-1998), priesteropleiding Groot Seminarie. Administratieve functie in brouwerij Excelsior in het Steendam. Talentvol pianist. Gehuwd met Lena Van Lul, haute-couturezaak Auteuil in de Korte Dagsteeg. Twee kinderen.
8. Daniël (1920-2007), pasteibakker, pralineur bij Dascalidès. Lid van het Koninklijk Sint-Vincentiuskoor (leider Antoine Bauwens). Gehuwd met Mady Willems. Vijf kinderen.
9. Beatrice (°1921), gehuwd met architect-expert Albert Vereecken (1917-2005). Vier kinderen.
10. Christine (1923-1985), gehuwd met ingenieur Michel (Joseph) Boonen (1921-1972). Drie kinderen.
11. Francine (juni 1924-maart 1925), overleden in Nazareth.

De speelliedentraditie van de Van den Abeeles kende haar zenit met de grootmeester Cyriel Van den Abeele. Bij de nabestaanden smeul(d)en nog enkele vonken van het virtuositeitsvuur maar de scepter werd niet echt overgedragen. De oudste zoon Gabriël volgde tijdens zijn collegejaren (tussen 1924 en 1926) notenleer en piano in het Conservatorium¹²⁸ en behaalde naast zijn licentie kunstgeschiedenis en oudheidkunde, het diploma koster-organist in de Bisschoppelijke Normaalschool in Sint-Niklaas. Van 1940 tot 1982 bezette hij de organistenbank van de Sint-Lievenskerk in Ledeberg en leidde er het parochiekoor. Hij was een degelijk muzikant die het oeuvre van Bach tot leven en bidde bracht - even verlegen en bescheiden als - maar zonder de podiumprésence van zijn vader. Hij heeft verscheidene publicaties over muziekgeschiedenis, waaronder een studie over Hendrik Waelput (1845-1885) op zijn naam staan.¹²⁹

¹²⁸ Archief conservatorium, inschrijvingsfiche 7676.

¹²⁹ J. Crick, 'Kunstkroniek', *Het Volk*, 20 juli 1939.

Afb. 9: Ets van Jules De Bruycker: het doksaa van de Sint-Niklaaskerk met de jas van de organist.

11. Oeuvre¹³⁰

De lijst van werken wordt onder voorbehoud weergegeven omdat niet alle partituren toegankelijk zijn en de stukken meestal niet ondertekend of gedateerd zijn. Van zijn improvisaties is er niets bewaard gebleven. Buiten enkele liederen en partituren in verzamelingen opgenomen, zijn weinig werken gepubliceerd. Muziek laten drukken was een kostbare zaak, die componisten meestal voor eigen rekening moesten nemen en de mogelijkheden van verspreiding waren gering.

Van der Mueren maakte ons attent op de eenzijdigheid in het beklemtonen van Van den Abeeles uitzonderlijke contrapuntische orgel improvisaties. De toondichter was geen vertolker van wereldse pathos en erotische passie. Hij interesseerde zich evenmin voor de muzikale begeleiding van de stomme films in de toenmalige Gentse bioscoopzalen. De Opera als toenmalig centrum van het Gentse concertleven is aan hem voorbijgegaan. Hij verzette zich tegen de op

¹³⁰ J. Van Mol, 'Cyriel Van den Abeele (1875-1946) en het orgel van de Sint-Niklaaskerk in Gent', *Orgelkunst*, jrg XXVII, 2, juni 2004; Fl. Roquet, op. cit. p. 715; Vandenaabeele, G., scriptie 1974-1975, pp. 6-9; Archief Conservatorium Antwerpen, Archief Conservatorium Gent.

LIEVE VANDE CASTEELE

Parijs georiënteerde muziekcultuur met het repertoire van Franse en Italiaanse aria's, romancen en liederen. De meeste religieuze werken ontstonden in de relatie met zijn activiteiten als organist en bevinden zich, samen met een aantal liederen in het Koninklijk Vlaams Conservatorium in Antwerpen.

Zijn composities zijn onder te brengen in de categorieën motetten, missen, cantates, symfonieën, kamermuziek, werken voor orgel, orkestwerk en liederen.

Motetten

- Tantum ergo, voor 2 tenoren, bariton en bas, 1896
- Laudate Dominum, voor 3 gelijke stemmen en orgel, 1897-98, gepubliceerd als bijlage bij *Musica Sacra* 1898/97
- Salve Regina, voor 3 gelijke stemmen en orgel, 1897-98, gepubliceerd als bijlage bij *Musica Sacra* 1898/99 en in *Choix de musique religieux: comprenant des motets à 1, 2, et 3 voix pour les saluts du Très St. Sacrement, pris dans les oeuvres d'église de compositeurs en renom*, Dethier Emile, Luik/Arras, 1927, pp. 284-292
- Alma redemptoris, voor 4 gelijke stemmen, 1898
- Dominus conservet eum, voor sopraan of alt, tenor, bariton en bas, 1898-99, opgestuurd als bijlage voor *Musica Sacra*. Geweigerd door Edgard Tinel: "Bien comme style musical, - mais trop de repetitors de paroles"
- Alma redemptoris, voor gemengd koor en orkest, 1900-1903
- Regina Coeli, voor gemengd koor en orkest, 8 maart 1902
- O quam suavis, voor tenor, bas en orgel, tweede versie voor tenor, bas en orkest, 1902
- Tantum ergo, voor gemengd koor en orkest, 1903-1905
- Te Deum, voor gemengd koor en orkest, 1904

Missen

- Mis voor 3 stemmen en orgel, 1897
- Mis voor 2 tenoren, bas en orgel, tweede versie met strijkkwartet, 1898
- Mis 'Ave Maris Stella', vierstemmig a capella. Mis speciaal voor het kathedraalkoor van Sint-Baafs in Gent getoonzet, 1933
- Requiem (Missa pro defunctis) voor 3 stemmen

Cantates

- Bruiloftsklokken, dramatisch orgelspel, 1899
- Cantate Holstraat, ca 1900. Het betreft een feestlied voor het toenmalige Sint-Michielsgesticht in Gent, een Lasalliaanse school voor arbeiderskinderen. (Jean Baptiste de la Salle (1651-1719) is de stichter van de Congregatie van de broeders van de christelijke scholen).
- Zangspel 'David', 1911
- Cantate Jubilaire, voor koor en orkest, 21 juli 1930
- Cantate Jubilaire, 1931, voor O.L.V.-Ten Doorn Eeklo
- Cantate Coleta, 1946, opname BRT onvindbaar
- Mariaspel (onvoltooid), 1946

Symfonieën

- Symphonie in E groot, ca 1900
- Symphonie Andante molto tranquillo in F
- Symphonie in Mi-major, Introduction, voor orkest

Kamermuziek

- Andante con espressione voor vioolsolo, strijkkwartet en piano, met transcriptie voor viool en piano, 1896, in: *Les Maîtres contemporains de l'Orgue*, een reeks door priester Jos.Joubert uitgegeven, deel 3, Parijs, 1912. Het is een cantilene opgedragen “A mon curé Le très Révérend Monsieur l'abbé Cruyt”. Pastoor Cruyt was de oom van de vader van de Gentse notaris Bernard Cruyt
- Sonate voor piano en harmonium (partituur voor harmonium slechts gedeeltelijk), ca.1900
- Marche voor viool en orgel of piano, 1902
- Verzuchting (Andante) voor 2 violen en piano, 1921
- Offertorium voor klavier en strijkkwintet, ca 1920-25
- Verzuchting (Andante), interlude consecratie, voor vioolsolo, strijkorkest en piano, 1932
- Allegro moderato, voor piano (of Suite voor klavier), opgedragen aan zijn petekind Jozef, 1938
- Gebed voor viool en piano of orgel, gesignd en opgedragen “aan mijn petekind Jos. Vandenabeele ter gelegenheid van zijn huwelijk”, 1940
- Allegro con fuoco, voor piano, 1941?
- Adagio con animo, piano, 1941
- Sonate II in F dur

Werken voor orgel

- Scherzando (Fantasia),1897
- Andante con espressione in e, vóór 1912

Orkestwerk

- Largo voor orkest, 1921

Liederen

Voor een bijdrage aan de nationale liedkunst verliet hij ook het godsdienstige genre. Het aantal liederen van eigen bodem in zijn tijd voortgebracht, is overweldigend. Elk Vlaams dorp kende zijn Hullebroeck-avonden, Meulemans-avonden, Van Hoof-avonden, De Vocht-avonden e.a.¹³¹ Kunst- en volksliederen op Vlaamse teksten paste in het taalflamingantisme van Jan Frans Willems (1793-1846), de liefde voor het oude Nederlandstalige lied dat door Florent Van Duyse (1843-1910) werd uitgedragen en de invloed van het florerende

---

¹³¹ Fl. Van der Mueren, *Vlaamsche Muziek en Componisten in de XIXe en XXe eeuw*, 's Gravenhage, 1931, p. 100.

LIEVE VANDE CASTEELE

West-Europese nationalisme. Succesvolle bewegingen als het Willems- en Davidsfonds promootten liederavonden en -publicaties. Bij het Davidsfonds verschenen van hem minstens twee liederen. Het Willemsfonds deed voor haar meer dan 300 uitgegeven liederen geen beroep op hem. Binnen de toenemende verzuiling hadden beide fondsen elk een duidelijk uitgesproken ideologisch cultuurideaal.¹³² De antiklerikale wending die de organisatie onder Julius Vuylsteke nam, zal een mogelijke medewerking bemoeilijkt hebben.

- De Zwane, op tekst van Albrecht Rodenbach, 1899, gepubliceerd in 'Gees-
telijke Liederkrans', 'Het Vlaamsche Lied' en 'Studentenliederboek'
- Rookerslied, op tekst van Julius Vuylsteke, 1898, gepubliceerd in Studen-
tenliederboek (Luim, gezelschapsleven, drinkgezangen), 1898
- Fuga voor sopraan, alt, tenor en bas. Schets voor de wedstrijd van Rome,
1899
- Gelegenheidszang, voor zang en orgel of piano, 7 juni 1910, opgedragen
aan Adiel en Aline ter gelegenheid van hun huwelijk. Tekst incipit: 'Blauw
is de lucht en kalm de zee, waar 't huwelijksbootje gaat op varen'
- Kerstlied Adeste, 1922. Meer dan 150 toondichters maakten gebruik van
de teksten van de letterkundige Rene De Clercq (1877-1932). De tekst *Ade-
ste* ook uitgegeven als *een klêe klêe klokske*, inspireerde vijftientig com-
ponisten. Bij Van den Abeele werd het een vierstemmige uitvoering met
piano en orgel of strijkers. De piano geeft een imitatie van de klokken.¹³³
- Lied der K.M. Jeugd, voor zang en klavier, 1928
- Moet ik U, 1928, op tekst van Emiel Kersten. Tekst incipit: 'Moet ik U zeg-
gen hoe ik lijd', in: 'Het Vlaamsche lied', Davidsfonds, 1938, pp. 21-23
- Waai nu zoetjes, 1928, voor één zangstem en piano op tekst van Emiel
Kersten, Tekst incipit: 'Waai nu zoetjes, o, zoete wind', in: 'Het Vlaamsche
lied', Davidsfonds, 1936, pp. 14-15
- 'k Heb iets van u gevangen, op tekst van G. Demey, voor zang en klavier,
1928?
- Sinte-Elisabeth, voor zang en klavier, 1929-30
- Op weg naar de middernachtmis. Adeste, 1931
- Liefste moeder (alleen de bewerking voor orgel bleef bewaard), 1937
- Adeste, voor solist, koor en orgel, 1939
- Avond, voor vierstemmig koor, ca. 1942
- De Held, voor vierstemmig koor, ca. 1942
- Ware 't Zake, voor zang en klavier, ca. 1944
- Moederklacht, voor sopraan en piano
- O land, voor zang en piano
- Kent gij uw Vlaanderland, voor zang en piano

¹³² G. Marechal, 'Cultuurflamingantisme en pluralisme in Eeklo voor de Eerste Wereldoorlog', in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 46, Maldegem, 1995, p. 45.

¹³³ H. De Backer en A. Van Rijckeghem, *Lieder en gedichten van Rene De Clercq: Woorden zonder klanken*, Deerlijk, 2003, p. 162.

CYRIEL VAN DEN ABEELE

- Ave Maria, voor vierstemmig koor en orgel
- Litanie en faux bourdon, voor sopraan, tenor, bariton en bas
- 't Lied der Limburgse mijnen, voor zang en piano
- Geboorteland, voor zang en piano
- Broeder Vlaming, voor zang en piano
- 'k Wou dat het hart
- La prière de l'artiste, voor zang en piano of orgel
- Wij willen Vlaamsch, op tekst van A.V. Bultynck, postkaart, ed. De Zee in Zomergem,
Betrokken zangstuk blijft voor enige controverse zorgen. Pater De Brabandere meent dat het revolutionaire lied hem zijn conservatoriumleerstoel kostte (onwaarschijnlijk gezien de vermoedelijke ontstaansdatum). August Van Parijs vermoedt dat het lied kort na de Eerste Wereldoorlog ontstond en als strijdlid in activistische kringen populair werd.¹³⁴
- Kerstlied, op woorden van M. Claeys, voor solist, koor en snaarkwartet
- Alleluia, schets, voor zang en orgel
- Gelukkige Stonden, voor zang en piano. Tekst incipit: 'Liefken, liefken, als de lente met haar levenslust', ed. Joh. De Liefde, Utrecht, bijvoegsel van het *Ideaal*, s.d. (geklasseerd bij Cyriel maar gedrukt als Ch. Van den Abeele)
- Op 't Kerkhof, op tekst van K.V.M.A., Andante, zang en piano. Tekst incipit: 'Op 't sombre Kerkhof zek'ren nacht, zag men een meisje knielen'
- Bij het Veronica-doek, op tekst van Fl. Prims, voor één zangstem met begeleiding van orgel. Gesigneerd handschrift 23 261r in de Verzameling Leon Torck (1903-1969) in het Conservatorium van Gent. Leon Torck, professor in het Conservatorium behaalde een eervolle vermelding bij de uitreiking van de Prijs van Rome in 1933 en werd in 1954 als directeur benoemd).¹³⁵
- Lofzang tot de H. Familie, op tekst van J. Hammenecker, voor één zangstem met begeleiding van orgel of piano. Gesigneerd handschrift 23261v in de Verzameling Leon Torck.

In zijn laatste levensjaar correspondeerde de toondichter nog met een aantal muziekgroepen en met Sabam (sinds 1945 de opvolger van het in 1922 door Hullebroeck opgerichte NAVEA, de Belgische Vereeniging der Auteurs, Componisten en Uitgevers) in verband met een aantal liedbewerkingen, waaronder 'Rij maar aan', 'Het beiaardliedje van Duynkerken', 'Het vertrek naar Ijsland' en 'Anne-Marieken'.

¹³⁴ A. Van Parijs, *Wereldoorlog II en het oorlogsvliegveld te Ursel*, 2000, s.l., pp. 44-45.

¹³⁵ M. Anseeuw, *Meesters in het Rijk der Tonen, Het Koninklijk Muziekconservatorium Gent en het Nieuwe Klankschap*, Gent, 1989, pp. 133, 166.

12. Epiloog

Cyriel Van den Abeele vergelijken met Rheinberger, Brückner of Widor is wellicht teveel eer. Als organist hoort hij veeleer thuis in het pantheon der toonkunstenaars van eigen bodem zoals Lemmens, Tilborghs, D'Hulst, Maily, De Hovre en zovele anderen. Als scheppend componist blijkt de meest vruchtbare periode de leertijd op het Conservatorium en de leeftijd tot 30 jaar te zijn geweest. De overdaad aan talent zal ondanks de oersterke opleiding echter onvoldoende vruchten dragen. Waar het op benoemingen, onderscheidingen en opdrachten aankwam, waren anderen hem vlugger af. Het gaat niet om een verhaal van miskende genialiteit maar veeleer om een complexe compositie van gemiste kansen. Een ongewone bescheidenheid, beginselvastheid en vroomheid sierden zijn persoon, maar bleken geen bouwstenen naar een roemrijke carrière. Hij waagde zich niet op de orgeltribunes buiten eigen stad en land en kreeg niet altijd de nodige erkenning en steun uit de directe omgeving.

Zijn grote droom, met name een leraarsstoel in het Conservatorium, is niet in vervulling gegaan. Daardoor had hij ook geen bekende leerlingen en kreeg hij het te druk met alledaagse trivialiteiten om een omvangrijk repertoire op te bouwen. Soms moest hij capituleren voor de gemakkelijker smaak van de parochianen en de wetten van de kerkmuziek. Maar echt talent blijft bovendien. Aan het orgel boven in de Sint-Niklaaskerk was hij de ongeëvenaarde meester die een diepdoorleefde melodische veelkleurigheid, oprechte uitbundigheid of mystieke sfeer kon scheppen. Hij heeft geen fortuin vergaard maar misschien wel de kroon verdiend van beste lyrisch en dichterlijk improvisator die Gent ooit kende. Musicologe Geertrui Vandenabeele weerhield bij haar analyse van zijn motetten een duidelijke invloed van Cesar Franck en Max Reger. Verder analytisch onderzoek van zijn globale oeuvre zou uitsluitsel moeten brengen in hoeverre hij de geniale man was die de tijd vooruit liep in gevoelsdiepte en uitdrukingskracht of eerder een begenadigde exponent was van een tijdsgebonden genre en techniek.